

پنجابی ادب ^{ماہنامہ} لاہور

جنگ فیکٹریاں

ولایتی سامان (کنٹرول بھاواں اتے) واسطے

مط

ہر قسم ہر سائز تے ہر نمونے دے

بمبئی مل سٹور کمپنی

نیپیر روڈ کراچی فون ۳۱۵۲

تارکاپتہ -۱ جن پارس

برانڈر تھروڈ لاہور فون ۲۶۸۱

۲۹۲

تارکاپتہ - جن پارس

پنجابی ادب لاہور

۱۵ لکھاری

افضل پرنٹر امرتاپرستیم

ادیب سدا تھ اشک عارف عبدالمتین

ظفر اقبال گیانی گورکھ سنگھ مسافر

ایس سورن عبدالقدیر رشک

محمد عظیم جھٹی ستندر سنگھ

عین الحق فرید کوٹی لطیف منہاس

تے ہر دو راجے

نگران صوفی تبسم

ایڈیٹر حکیم ناصر

فہرست

*

- پہلی گل _____ ادارہ ۲
- پنجابی زبان دیاں جہاں _____ عین الحق فرید کوٹی ۳
- کھانیات**
- میں امانت رانجھی دی _____ افضل پرویز ۱۶
- گیانی _____ اوپر نہا ناکھانک ۲۰
- کوشن جہلانج _____ ستدر سنگھ ۲۲
- سجرا پیار _____ لطیف منہاس ۲۶
- الطیر سدھان _____ حنیف بادا ۲۸
- نظائر غزلات گیت _____ ۱۰۰۰ امرت پریتم ۳۰
- رات دی بات _____ عارف عبد المتین ۳۱
- ست بگانی _____ ظفر اقبال ۳۷
- اڈیک _____ عبد القادر رشک ۳۳
- قوالی _____ محمد عظیم بھٹی ۳۴
- تظن _____ غلام سرور بھٹی ۳۵
- غزل _____ گیانی گورکھ سنگھ رانجھی ۳۶
- غزل _____ نذیر پوہادی ۳۷
- دو غزلاں _____ ایس سون توی نقوی ۳۸
- دو گیت _____ سعد اللہ کلیم سید راسلی شیا سے۔
- ترجمہ _____ قوشی احمد حسین احمد قلچان شہری پن۔
- لوک ادب**
- ماندری _____ محمد
- ادبی سرگرمیاں _____ ڈاکٹر حکمت تے اے نیک بڑی اتے
- پڑھ چول۔ خاک۔ اشتہار۔ _____ چنگے چنگے دو دان ایس جتن

رجسٹرڈ ایل نمبر ۷۲۰۵

پنجابی ادب

جلد ۱ | اکتوبر ۱۹۶۰ء | شماره ۱

نگران :- صوفی تبسم
ایڈیٹر :- حکیم ناصر

سالانہ چندہ :- چھ روپے
چھ ماہی :- تین روپے
اک پرچہ :- دس آنے

چند گھنٹہ دا پتہ

پنیر انہارہ پنجابی ادب لاہور

پوسٹ بکس ۲۲۳ لاہور

محمد عبداللہ پرنٹر پبلشر نے قوش پر ایس لاہور کے دفتر مانجھا پنجابی ادب ۷۲۰۵ ہوتو سنگھ روڈ

پہلی گل

ایساں چر پلٹی دے متعلق رہن مگروں میں ایسے نیچر تے اچھا ناں پئی سرکاری پتھرتے ہوں دلے قومی ترقی
 سے پروگرام تدا ای ہرمن پارے ہو سکے نیں جے لوکاں کوں جانکے اٹکار اوہناں دی مات بولی وچ گل کرن؟ ایہہ
 اوہ الفاظ نیں جہڑے جناب صلوٰق ترقی جیت انفارمیشن افسر حکمہ ترقی دیہات نے، ہر تمبر سنلاہو زون پنجابی ادبیاں
 تے شاعران نال گل کتھ کر دیاں کہے۔ اوہناں دیا "پہلے پہل جد میں پنڈاں وچ دورہ تے جاندا ساں۔ تاں لوکاں نال اردو
 یاں انگریزی وچ اوہناں دے مسکلیاں تے گلواں کوں ساں۔ پنڈاں دے و سینک آکا میرے نیڑے نہ ڈھکے تے بھجے
 پئی کوئی صاحب بہادر آیا اے دو پٹھیاں سرھیاں گلاں کرے گاتے اپنی راہ پرے گا۔ جد میں لوکاں دے ایس دور
 وا احساس ہر ماتاں میں اوہناں نال اوہناں دی زبان (پنجابی) وچ کھلے ڈھلے ہو کے گلاں کرنیاں ششروع کیتیاں۔
 پھیرتاں اوہ میرے ایسے کوں بڑے ہوجاندے کہ میں اوہناں لئی اک صاحب بہادر نہ رہندا سکوں اوہناں دے
 پنڈ دا ای اک سنا ہوجاندا جہڑا اوہناں دے بھلے دیاں گلاں کر دا ہوندا۔"

شکر اے صادق ترقی ہرداں نوں جیتی ای ایس گل دا احساس ہو گیا۔ جے اوہ وی جیے "صاحب بہادراں"
 وانگوں لیکر دے فقیر ہوندے تاں اوہناں نوں کون کچھن والا سی۔ اوہناں توں پہلاں جد انگریزاں نے چاروں پاسے
 انگریزی راہیں تعلیم دین دا پر بھڑھ کیتا سی۔ اوہوں دی نال "سٹیڈ" ہرداں انگریزی سرکار توں ایہو سنگ کیتی سی کہ
 "لوکاں نوں دھکے نال کوئی زبان پڑھان دی تھاں جے اوہناں نوں اوہناں دی اپنی زبان راہیں تعلیم دتی جاوے
 تے زیادہ بہتر نتیجے سامنے آون گے" سر سٹیڈ ہردی جے مادی زبان دی ایڈی اہمیت نہ بھجے تے تاں اوہ ایہی رنگ
 کیوں کر دے۔ یاں ایہدے بارے تقریراں کیوں کر دے۔

..... ایہو مثل اندونیشیا دی لے۔ اندونیشیا نے آزاد ہون دیاں سار ای سبھ توں
 ٹایا۔ پئی اپنی زبان نوں سرکاری زبان بنا یا۔

کچھ چر پہلاں ریڈیو پاکستان ای ایہی سرکاری تھاں سی جتھے پنجابی لئی وی بوسے کھلے سن۔ ایہہ خوشی
 ترقی دیہات دی پنجابی نوں اپنا رہیالے بھادیں ایہہ کم ڈونگے سوچ وچارتے تلخ تجربے دا نتیجہ
 نال پیار رکھن والیاں دی دلجوئی کیتی جا رہی اے۔ بہر حال ایہہ اک مبارک قدم اے۔ ادارہ حکمہ ترقی
 کے صادق ترقی ہرداں نوں اک دڈی لوڈول گوہ کرن تے مبارکباد دیندا اے۔

عین الحق فرید کئی

پنجابی زبان دیاں جہڑاں

پنجابی زبان کوں شروع ہونے کیڑی کیڑی زبان نے ایہدے بن پر حقہ لیا، تے پنجاب دیں وچ کون وایاں اتھاڈ
 قراں ایہدے اتے اپنا کہہ کر اثر چھڑیا؟ ایہہ اتے ایہہ جیہے ہر کئی سوال نیں۔ جہناں دا ایسے تیک کوئی ٹیک ٹیک جواب
 نہیں مل سکیا کئی ایک دوواناں نے اپنا اپنی سمجھ مطابق ایساں سوالاں نوں حل کرن دا حق کیتا اے۔ پر ایہہ گھنجل گھنڈی
 نہیں دسدی۔ بہت سارے لکھاریاں نے تاں اک دوجے دی دیکھا دیکھی آریاواں دی زبان سنسکرت نوں ایہدی ماں آکھیا۔
 اے۔ لے کچھ پڑھیاں سکھیاں نے ایہنوں پرانی پراکرت دی دھی دیا اے۔ دو جی گل کہن دلے دوواناں دا خیال اے۔ پئی ایہ
 پرانی پراکرت بھادیں سنسکرت ہوں نہیں ملی سی پر سنسکرت اتے پرانی پراکرت دا تھہ آریاں دی اک ایہو جیہی بولی سی جہدے
 سارے نشان مٹ چکے نیں تے آج اوہدا کوئی ثبوت نہیں ملدا۔

پنجابی بولی دا آریاں بھاکھادی لڑی دیا جانا کوئی انوکھی گل نہیں سی۔ کیوں جے آج توں تھوڑا چر پہلاں ساڈھے دیں
 دی تاریخ آریاں دے بھنے توں شروع ہوندی سی اتے ایس توں پہلے دے حال دا کچھ پتا ستا نہیں ملداسی۔ ایس لئی جہڑا
 کوئی دووان ایس زبان دی کھوج لاون دا حق کرن گدا اوہ آریاواں دے بھنے تے آکے رک جاووندا۔ ایس توں آگے انصیر
 گھپ گھپ توں بناں کچھ نہیں دسداسی۔ ایس پاروں جہڑوں اوہدے کر لوں کوئی ہور گل نہ بن سکے، تاں اوہ لڑکے کہہ
 دیندا پئی پنجابی زبان وچ سنسکرت دے لفظاں نوں دیکھیاں ہویاں ایہہ کہیا جاسکدا اے پئی ایہہ سنسکرت بھاکھادی
 ای اک بڑی اے۔

پرہن زمانہ بدل چکیا اے۔ پرلے کھنڈراں دی کھوج بھال کرن والیاں دیاں کھلاں نے کوٹ ڈیجی، موئن جو دھرو،
 اتے ہڑپ دے پرانے شہراں دے مونہہ متھے توں زمانے دی کھڑی دے بنے ہوئے گھنے جاواں نوں لہہ شٹیا اے۔
 ایساں کھنڈراں توں آج ای اپنے بیتی ہوئے ویلے دی ہلکی جیہی جھلکی دیکھ سکے آں۔ ایساں تھاواں دا شہری پن
 (تہذیب و تمدن) اتے رہن سہن اپنے ویلے دے مصرائے سمیر توں کسے طراں گھٹ نہیں سی۔ ایہہ ساڈھے دیں دیاں ایس
 ویلے دیاں نشانیاں نیں۔ جہڑوں ایسے تیک ایسے آریاواں نے پیر نہیں پایا سی۔

ایہہ آریاواں توں پہلاں دے و سینک کہہ لئی بولی بولے سن؟ ایس گوکہ دھنڈے تے ایسے تیک ہڑپ اتے
 موئن جو دھرو توں ملے والیاں گونگیاں مہراں دے دھنڈے دے ہوئے نیں، دینا دے چنگے چنگے دووان ایس جتن

دوچ گئے ہمیں نہیں۔ پتی اینٹاں مہراں تے سکھ جوئے سورتاں دے اکھراں نوں پڑھیا جاوے۔ تاں جے ایتھوں دی بولی تے
 و سنیکاں دے اُوٹھ مڈھ دا کچھ پتہ پیلے۔ پرا بے تیک ایس جتن دا کچھ خاص سٹہ نہیں نکلیا۔ پرا وہ ویلا ہن دتہ نہیں
 جدوں ساڈا جتن ایس گورکھ دھندے نوں کھوٹے لے گا۔ میں ابے اینٹاں مہراں دی مکتھت دے بارے کچھ نہیں کہہ
 سکتا۔ پر ہاں میں ایہہ گل ضرور کہوں گا۔ جتی مہراں تے کچھ دی لکھیا ہووے پرا اسی اوس ویلے دی بولی دا پتہ لاوون
 لئی اک دوہے دو دا بے اند وٹسکے آں، جیہدی تھی وی ساڈے کول مجھداے کوئی مئے بھانئیں نہ پر مینوں تاں
 رنج جا پدا اے جی ساڈی پنجابی زبان دی گل وچ ایسے تیک اوس گئے گندے ویلے دیاں نشانیاں لکھیاں ہریاں نیں۔ جے
 اسی ذرا وی دھیان دیسے تاں تھوڑے جیسے جتن نال ایہہ بہرے مورتیاں دا خزانہ ساڈی جھول پے سکدا اے۔

ایس دوچ کوئی شک نہیں پتی آویا ساڈے دیس مچ آئے ضرور۔ ایہہ وی سچ اے جی ادھناں ایتھے کی چھوٹیاں
 وڈیاں لڑائیاں لڑیاں، اتے جتیاں۔ ویداں نوں پڑھئے تاں رنج گدا اے پتی ایہہ اکو پاسے دی تصویر ساڈے سامنے
 گر دے نیں۔ سہدے دوچ آریا لوک ہر تھاں جتے اسی نظر آندے نیں، اتے ایس تصویر دا درجا پاسا ساڈیاں
 اکھاں توں لکھیا ہویا اے۔ کیوں جے تابعی دے وقتیاں نوں چھوڑ کے دیکھے تاں جتہ پھلدا اے پتی آریاں تے لڑائیاں ضرور
 جتیاں پر اخیر دیاں بازی پنجاب دے و سنیکاں دے تھوڑی۔ کیوں جہ ادھناں آوون ساہ لیا جدوں آوین دیاں آریاواں نوں
 اپنے دیس توں گڈھ باہر کیتا۔ رگ وید وچ سندھ دے دریا دا حال رنج آوندا اے جویں آریا لوک ادھدے کدھیلے تھیرے
 لائی بیٹھے نیں پھیرا تھوڑے توں رنج پتہ چلدا اے پتی آریا گنگا جمنڈے کدھیاں تے پج گئے نیں اتے سندھ دا کدھاہت
 دور پچھے رہ گیا اے۔ اصل گل رنج جا پدی اے پتی آریا ایتھے آئے پر پنجاب دے و سنیکاں دیاں روز روز دیاں لڑائیاں نے
 اوہناں نوں ایتھے امن سین نال ڈیرے نہیں لاوون تے اوہ وچاے لڑدے بھڑھے ایس دیس وچوں نکل گئے

کچھ آریاں دا حصہ ایہہ جیہا وی سی جیسے ایتھوں دے و سنیکاں نال صلح کر لئی تے اینٹاں نال رل لے کے رہن لگ پئے
 تے ایتھوں دی آبادی دا اک حصہ بن گئے۔ ایہہ گنتی وچ تھوڑے ہون کر کے ایتھوں وکی زبان آتے و جیہرے اثر ادھناں آریاں
 نے کیتا جیہرے گنگا جمنڈے کدھیاں تے جاوے سی گل ایہہ ہوئی پتی جدوں ادھناں پنجاب دیس توں نکل کے سکھ دا
 ساہ لیا تاں اوہناں نے او تے جا کے اک نوں تہذیب دی بنیہ رکھی ساڈے گواہنڈی ہون کر کے اک دوہے نال ملن ورتا
 دوہیا۔ کچھ ادھناں ساڈی زبان سکھی کچھ اسان ادھناں دی۔ ایس طراں ساڈی زبان وچ سنسکرت دے کیتے ساوے لفظ
 رل ل گئے تے اک یک ہو گئے، پر ساڈی بولی دی دیا کرن رگرا تے نہ تاں ایتھوں دے دسن ولے آریا کوئی ہتا اثر کر کے
 تے نہ ساڈے گواہنڈ وچ رہن ولے۔ ایسے لئی اچ وی ساڈی زبان دی دیا کرن تے سنسکرت دا کوئی لہا جھڑا اثر نہیں چلدا۔
 کدے وپیل لئی تاں اسی ایس بارے لکھ کے گل کتھ کرال گے۔

ہن سوال ایہہ رہ جاوندا اے جتی ایتھوں دے پرانے و سنیک کپڑی زبان بولدے سن۔ ایہدا جواب کچھ لکھنا ہوی اے

تے کچھ اوکھا وی۔ سوکھا ایس لئی پتی ساڈوں ایس ماہ دا پتہ اے جیہڑی راہ تے ٹر کے اسی اپنے تھاں ٹکانے اپڑ سکے
 ہاں۔ اوکھا ایس لئی پتی ساڈے دیس وچ ادھناں کتاباں دا کال اے جیہناں دی سہاگتا ساڈوں راہ دکھا سکدی اے۔ بس رات
 دے ہنھیرے وچ ٹوہ ٹوہ کے ٹرن والی گل اے۔ ایہہ کتاباں موجود نیں۔ پر دور۔ اپنی اپڑ توں باہر ادھناں دی اڈیک
 وچ بیٹھے رہن نال دی ہندھ کھٹی ہونڈی اے۔ ایس ہنھیری رات وچ تاریاں دی تھڑی بہت کوئی چلن لئی کافی اے۔
 جے اسی ہندو پاک ملک دیاں غیر آریائی مسیحاں جان دایاں زبانان دی پکھیا (جائزہ) لے تے تاں پتہ چلدا اے پتی ایہہ
 تن وڈے وڈے لڑیاں (گروپ) وچ ڈھریاں ہوئیاں نیں۔

دل پھاڑی بولیاں :-

جیہناں نوں تیتت برما دیاں بولیاں دا نال دی دتا جاوندا اے۔ ایہہ لڑاچ توں لے کے ہمالیہ پہاڑ دے مڈھ دے نال
 نال۔ جو نڈیاں مہییاں نام تے سیام دے ملک تیک جاکے پجھدیاں نیں۔ بھارت، دیش دیاں نیپالی تے بھوٹانی بولیاں ایسے
 ٹرے دی لڑی گتیاں جاو نڈیاں نیں۔ پنجابی زبان آتے ایہناں دا کوئی اثر نہیں ملدا۔ ایس لئی اسی ایہناں بارے کچھ نہیں
 لکھاں گے۔

رچا ہندھ قبیلیات دیاں زبانان :-

ایہہ بھارت دیش دے وچا لڑے علاقے دے جنگلاں وچ دن شے بھیل کول تے سنتھال قبیلیاں دیاں زبانان
 دا ناں اے۔ پنجابی زبان آتے ایہناں دا اثر بھوویں ایسا ہتا نہیں۔ پر پھیر وی جھڑا تھوڑا بہت اثر موجود اے اوس توں مونہ
 مڑنا سکھالا نہیں۔ پر ایہہ اک اڈ مضمون دا موضوع لے تے ایس نوں دی کسے دوسرے ویلے تے رکھ چھوڑے آں۔

رچا دراوڑی بولیاں :-

ایہہ بھارت دیش دے دکھن دے علاقے دیاں زبانان نیں۔ پاکتان دی بھدی زبان وی ایسے ٹرے دی اک لڑی لے
 دراوڑی زبانان دا پنجابی نال کافی سانجھ اے۔ دراوڑی دے کئے ای۔ لفظ ساڈی زبان وچ ملدے نیں۔ ساڈے پنڈاں دے
 پیشہ وراں دے ناں ساڈوں بھارت دیش دے دراوڑی علاقے دے گراواں وچ وی ملدے نیں۔ پھیر دھل زبانان دی یا
 کرن وچ دی کئی اک گلاں اک دو جی نال ملدیاں جھلداں نیں۔

پنجابی اتے دراوڑی دا میل کدوں ہویا۔ جے اسی تاریخ دے درتے پھرو لے تاں ایہہ دسرا اے پتی مڈھ
 قدیم توں ای دراوڑی توہاں بھارت دے دکھنی علاقے وچ واس رکھدیاں نیں۔ اتے اوہناں نے کدی وی اتر دے پاسے
 مونہ نہیں کیتا۔ پھیر ایس اتلے سوال دا جواب ایس توں بناں ہوو کہیہ دے سکدے ہاں۔ پتی کسے بیٹے ہوسے ویلے
 جدوں ابے آویا لوک ساڈے دیس وچ نہیں آئے سن، ایتھے دراوڑی توہاں وسدیاں سن تے ایہناں دوہاں بولیاں دا
 سانجھ اوس ویلے دی نشانی اے۔

ایس توں دکھ اپنے دیس دیاں زبانوں دی پرکھا کر دیاں ہویاں اک ہونگ دی سامنے آندی ہے۔ پئی کجھ ایہیہے لفظ وی من گے۔ چہڑے پنجابی تے درادڑی دواں دج لہے نیں۔ پر نال ای سنسکرت دج وی موجود نیں۔ ایس توں ایہہ شک ہو سکدا ہے پئی اُتیاں دواں زبانوں دج ایہہ لفظ سنسکرت توں آئے ہوں۔ ایسا کھوج لاون لئی جے اسی آریائی ٹوے دیاں دوسریاں زبانوں جویں فارسی یونانی اتے لاطینی ٹوے نال مقابلہ کر لیسے تاں ٹھیک ٹھیک پتہ چل سکالے۔ پئی ایہیہے لفظ ایہناں زبانوں دج وی مل جاون تاں ایہہ منیا جاوے گا، پئی ایہہ آریائی ٹوے نال منجھد رکھدے نیں۔ جے انج : ہودے تاں پیر ایہہ منجھنا چاہیدا ہے پئی سنسکرت دج ایہہ لفظ اتیموں دیاں دیسی زبانوں توں آیا ہے اتے ایہو جیہے لفظ سنسکرت دج ڈھیر ملدے نیں۔

ہن اسی دنگی لئی کجھ سانجھے لفظاں اتے دوسریاں رلیاں ملدیاں گلاں دا بیان کر دے آں۔ گل فون کی کرن لئی پورے دی تھان مہٹھ کجھ ہوئے نئے لفظاں توں کم ہواں گے،

پ : پنجابی ، در : درادڑی ، سن : سنسکرت۔ آر : آریائی۔
(نوٹ) سنسکرت دے لفظاں اتھے ای ٹوے گئے نیں۔ جتھے بہت ضروری سمجھیا گیا ہے۔

پنڈے دے انگ (اعضائے جسمانی)

پوٹا (ڈھڈ - پیٹ) : در - پوٹا ، سن - جھڑ۔
کنڈ (پچھ) : منڈا - کنڈ ، کتاب
سر : در (تال ، ملیالم ، تلگو) : تالا ، پ : تالو
در (ٹوڈا ، باڈگا ، کولا تر) : منڈی ، پ : منڈی
وال : در (گوٹھی ، اڑاؤں) : پوٹی ، پ : جھنڈ ، جت ، جھنڈے۔
در (تال ، ٹوڈا ، باڈگا) : میر ، پ : میڈھی ،
اکھ : در : کن پنجابی شید آنہ (اکھ) ایسے کن چوں نکلیا دسا ہے ،
پیر : در : کال ، پ کھلا (جٹی) ایسے کال چوں نکلیا گدا ہے۔
منڈا (منڈاری ، کوروا ، ساورا) : کھری ، پ : کھر

اڈی : در : اڈی
کچھ (نیل) : برہی : کچھ
پنی (پنڈلی) : برہی : پنی
منڈ : برہی : با ، کناری : بیٹی ، تال - ملیالم : ویٹی ، ملانی - سنڈھی : وات - سن : مکھم۔

انگ ساک (رشتہ جات)

مال جوہر : مال ، پ : مال ، آاں ، امہو ، س : متر ، ماتا
پیر : در ، آپا : پ : پیو۔ س : پتر ، پتا
گوندی : باہن : پ : بابل ، بابا۔

زنانی :۔ در (ساورا) : سیدو ، (تیریک) : پالی ، ملانی ، تھل - زال۔
دوہا : در : پیٹا ، بوڈو
چھوٹا : گوندی : لوڈو ، پ : لوڈا۔

پرپوار (گنہ - رشتہ دار) :۔ در : پرپوارم (رشتہ دار - ساتھی ، فوج)
چڑھی جنور (حیوانات)

گال :۔ در : اوولا ، پ : دیہڑ ، دیہڑ
برہی : ڈسکی ، پ : ڈھکی۔

اجڑ :۔ در : آئیر
برہی : بگ ، پ : وگ۔

آجڑی :۔ در : ایرادی۔

بلد :۔ در : ایڈولو ، پ : دھولا (بلد)
در (کنادی ، باڈگا ، ٹوڈا) : ہور ، پ : ڈھور
منڈا (سٹالی) : ڈنگر ، پ : ڈنگر۔

مچھ :۔ در : باریلو ، پ : بوری
گھوڑا :۔ در : گرم ، س : اشو

آٹھ :۔ در : وتھ ، پ : پوتا ، برہی :۔ ڈاچی ، پ : ڈاچی
بکری :۔ در : چیل ، پ : چیر (کریاں دا وگ) ، س : آج ، پ : چیل
کچھو :۔ در : کچھیر ، پ : کچھوٹا۔

گرج :۔ در : گد

مور :۔ ملیالم :۔ میل ، تال : مہرو۔

سینک :۔ در : ونکا۔ لہہ :۔ برہی لہہ ، پ : لہہ (گھوڑیاں ، گھریاں دا فصل)

گھر داسان (ضروریات خانہ داری)

ریشم :- در : پٹو ، پ : پٹ ۔
 اٹی (دھاگیاں دا گچھا) :- در : اٹی
 تند (دھاگا) : در : تنت
 چھج : در : چھاتلا
 کال : در : گدالی
 ہل : در : پیل ، پ : پھالا
 کاجو : در : رنگد (کاتو ، ملیالم) : کادو
 منجی : در : منجیم
 پنفر : در : سیل : پ : سیل
 تھالی : در : تائیکا
 ڈولی : در : بردھی : ڈو
 ڈولی : در : ڈولا ، پ : چاٹی
 گھڑا :- در : چاٹی یا شائی ، پ : چاٹی
 تخت :- در : گدی ، پ : گدی
 کند : در : گد
 حویلی :- در : کوہیل ، بڑا گھر
 کواڑ : در : کواڑ
 کھولا (گھر) : در (تال و کناری) : کھولی ، پ : کھولی (کوٹھڑی)
 آنا (پنکھیاں دا ٹھکانہ) :- در : رنگو : او (گھر) پ : آنہ
 کوٹھڑی : در (ملیالم) : گڈی (گھر) ، پ : گڈی (کوٹھڑی) گڈا (گھڑا دا ٹھکانہ)
 ویڑا : در (تال) : وڈو ، (برہمی) : اورا - گھر
 پ : اڈا (سٹراں ، ٹانگیاں اتے کبوتران دا ٹھکانہ)

ٹوم ٹلا (زیریات و لباس)

جھتی : رنگو : سپل : پ : چیل
 منڈا (کولامی) : کیٹل : رنابی (کولوا) کھاؤ ڈے : پ : کھیری ، کھاؤ ڈے
 بروہی : بتر : پ : بتر
 پیرا :- منڈا (کولوا) کول ، منڈاری : بیجا : پ : بیڑا
 رگروا : چیرا : پ : پیرا ، پیرا
 رکھڑا : لتا : پ : لتا
 کنگن : در : کنگن
 گانا :- در : آئی کنگم (دھاگیاں دا کنگن)
 جوڑی :- در : گجلا : پ : گجرا
 والا (کن دی ٹوم) : در :- والا
 منڈی :- در : مودیرا ، بروہی : پھلا ، پنجالی : جھلا -
 مانی : در : موتو
 ہیرا :- در : دھیرا یا دھیرا
 دھاتاں :-

سیرتا :- در (بروہی) :- سن ، (گونڈی) گونڈا ، سونو ، (ٹوڈا) باڈھکا : پنا
 س : سونام (دیسی یولیاں تو ادھار یا ہوتا)
 فارسی : زر : یونانی : کرسمس ، برین گولڈ
 چاندی :- در (گونڈی) : چاندی ، رنگو : وانڈی
 منڈا (سادا ، منڈادی ، سننگالی) : چاندی
 مس : چندریکا روسی یولیاں تو ادھار یا ہوتا
 فارسی : سیم و نقرہ ، یونانی : او جیرمس ، لاطینی : ارجنٹم
 در (ملیالم) : تال : ویل

پ : ویل (ویاہ شادی تے خوشیاں دے ویلے جیوں گھان و جاوون والیاں نوں کوئی خوشی نال

روپیہ دھیلی دیندا اے۔ تے اوہ کہندے نے فلانے دی 'ویل'۔ ایس واسطے چاندی یاں چاندی
وے روپیے توں بناں ہور کیر جو سکدا اے

تاتیا : در : چیمو ، س : آیاں

کانسی : در : کانسو

لوریا ، در (کھونڈ) : لوڈا ، منڈا (ساورا) : وان

س : لوہیم (دیسی بریاں تو اوجار یا ہونیا)

فارسی : آہن ، گالتھی : آئرن ، کلٹی : آئسن

پھنا : در : چونم

کھان پین دہیاں چیزاں

پانی : در (برہی) : دیر ، گوڈی (سھونڈ) : نیبر ، (تلگو) : نیل

(لوڈا ، بادگاکا ، کناری) : نیر ، پ لیر

منڈا (یاوری ، تریوکی ، گھوری ، بھٹیوٹی) : پانی

آن : در : اتم (آیے سوئے چاول)

لٹ : در : فون

پلاہ : در : پلاگم (دال تے چاول آیے ہوئے)

چاول : در (پانی تامل) : چھو ، (مہن دی تامل) : سوہ

مہو : در (چاولاں دا ڈھایاں تے ہوئے چاول)

روٹی : در (تامل تلگو) : روٹی ، (بادگاکا) : روٹی ، پنجابی : روٹی ، پشتو ، ڈوڈلی

توسا (جیوں جواک ماں نوں روٹی لئی تنگ کردے ہون تان اوہ غصے نالی کہندی۔ جھٹ ساہ لڑھنے تو سا پکا دیتی آں)

دھ : در (پیسے ہوئے چاول دی روٹی)

کم کاج (افعال)

جانا : در (برہی ، گوڈی) : ہن (تانی نے تھی : وق یاں دوج

رتلو تامل ، لیلم) : پ ، پ : وچو ، س : کلام

اوشنا : در (برہی ، کمڈ ، بادگاکا ، کناری) : یا

(تلگو ، لیلم ، گوڈی ، لوڈا) : وا : پ : آ

منڈا (منڈاری ، ستمالی) : ہیجو ، پشوہری : اچھ ، س : اگم

بولتا : در : کوپ : کوناء ، آروہ : کونا - آہنا (کہنا) : در : آو

کھانا : در (تامل ، لیلم ، تلگو ، کناری) : تینو

پ :۔ تینا (جیوں ماں آوہے جواکان نوں غصے نال روٹی کھان ، آتے کہندی لے تان عام طور تے اوہ

"پن لا" یاں کھان لا ، لے لفظ کہندی لے)

دلنا : در : ولا (گھیرنا)

ایس توں بناں برہی دہیاں دی کئی اک گلاں پنجابی نال ملدیاں جلدیاں نیں۔ جیوں :-

برہی - پنجابی

بھاگنگ (وہچنا) : بھاگنا (آل کرنا)

پاچنگ (کہنا) : پاؤنا (جیوں بابت پاؤنا)

ترنگ (کہنا) : ترچن (چرخہ کتن دی تھان)

چھنڈنگ (چھاڑنا) : چھنڈناں

پیننگ (منگنا) : پینا

ٹھکنگ (ابالنا) : ٹھکنا

چھٹنگ (کھلانا) : چھاڈینا

ختنگ (پینا) : کھنا

نچنگ (تنگ کرنا) : بچ کرنا

ایدھروں او دھروں (متفرقت)

چند :- در (تلگو ، کناری) : چندر ، (تامل ، لیلم) : چندن

منڈا (منڈاری ، ستمالی) : چندو ، (ساورا) : انا

س : چندر ، ہاس ، سوم (چندر اتے سوم غیر آریائی برہیاں توں اوجھارے ہوئے)

آریائی : فارسی : ماہ ، یونانی : میس ، سویڈی : مانی ، لاطینی : یونا

بھیری : دو سو رچند توں پرانی نارسی ہم اتے سنکرت سوم نکلے ہیں۔

سویج : در (بردی) : دے ، (کناری) : جوتو

ب (رجنی ، قنلی ، لہندا) : اہیوں

در (گھونڈ ، چنم) : بیلا۔

پ : ویلا (جیوں آسیں کہندے ہاں کی ویلا اے) جی سورج کتھے آگیا اے

اگ : در (ریالم) : تینا ، ر : تو ، پ : تا۔

(راٹوں) : چیک ، راج علی : یک ، پ : ایک

پرانا : در : آدھ ، پ : آدھی (بویں آدمی گرتھ پرانی کتاب)

کتتی : در : واڈ اتے پادی ، پ : بیڑی ، س : نے ، ترنی ۔

بتن (کنارہ) : در : پتر ، س : تھ ، گٹ

کھال (نل) : در (نالم) : کال

رٹہ : در : ٹپہ (رٹھیر)

سولہ (نقد پیسے) : در : دوئم

ناق : در (کوٹھ) : چھمر ، پ : چھمر

بھلکا (کل) : در (بردی) : پلکا۔

قل (سوتنا) : در : ونگو۔

مکلا : در : پھلا : در : مکلا

آلا (والا) : در : آلا

لوڈ (ضرورت) : برودی : لوڈ

کمال کاراں دے نال (پیشوں کے نام)

گھبار : در : گھبار

تھکان : در : تھکان

پھینا : در : چھپکا

جولا : در : چاہلیان

پینجا ز روں پنجن والا : در : پنجاوی

نائی : در : نائندہ

موچی : در : مچھی

گاندھی (نوشہ پوری دیکھن والا) : در : گندھ (نوشہ پوری ، صندل دی لئی)

بھرائی (دھول و جان والا) : در : بھرا (دھول)

گڈڑی : در : گڑڑی (بھارت دے دکھی علاقے دے پھیری لئی) جیہڑے پتھ پٹھ پھر کے دنوں دئی دیاں چیزیں

نیاری داسان دیکھسے نہیں)

ڈوم : در : ڈوم (دکن دی پوری چکاری داسلے مشور اک قوم)

نازراں دے بدکے ورتے جاوون والے سبب (اسماں کے ضمیر)

سنکرت	دراوڑی			دیسی بولیال			آریائی		
	تال	ٹوڈا	کناری	ماتانی	سندھی	پنجابی	پراکرت	سنکرت	پرائی تاری
اہم	ناں	آن	نانو	مان	اون	میں	ہاں	اہم	اوم
مہیاہ	اینادو	یندو	ناندو	مانڈا	مہینجو	میرا	مجھو	مانا	مانے
توام	تی	تی	تینو	تون	تون	توں	توں	توام	توام
تودیاہ	اونادو	وندو	نینادو	تینڈا	توانجو	تیرا	جھو	توا	تاتے
یوہام	یہیر	یہو	یہوو	تساں	اوپیں	تیں	تہیں	یوہام	یوزیم
یشدیاہ	انادو	ندو	ناندو	تسانڈا	اونانجو	تساندا	تہارو	یشاکم	یشاک
ساہ	اواں	او	اونو	او	ہو	او	سو	ساہ	اورا
تدیاہ	اونادو	انان	اونان	اوندا	ہنانجو	اوندا	تندو	تیر	شے

ہنڈا آخری خانے وچ سنکرت دی اک دو جی شکل دئی گئی اے۔ ایس توں پتھ چلدا اے جی اے ساڈے دس دیاں مقامی زبانوں (دراوڑی) دے اثر دا نتیجہ اے۔ کیوں جے آریائی کینے دیاں دو جیاں زبانوں وچ سانوں ایہہ شکل نہیں ملدی۔

اتے نقتے توں پتھ چلدا اے جی دیسی بولیوں (دراوڑی توں کیناں نیسے اتے سنکرت توں کیناں درپڈیاں نیں۔ پنجابی تے دراوڑی دیاں کھن دیاں ہر وی کئی اک لکھن اک دو جی نال ملدیاں جلدیاں نیں۔ پر ہنڈا دے بیان کرن لئی بہت

وقت چاہیہا اے اتے مضمون اے ای دوجیرے لمان ہو گیا اے۔ ایس جی ایہاں گلاں نوں ایس کسے دوسرے ویلے تے مال چھڈ دے ہاں۔ نمونے لئی ایہہ نقشہ ای کافی اے۔

لیختے میں اک ہور گل دا ویروا پادینا وی ضروری سمجھاواں۔ جوں ایہہ مضمون ایسے ادھ وچلے ای سی کہ جناب سید علی شاہ صاحب دا کوج بھریا مضمون "پنجابی دا ملتان روپ" نظری پے گیا۔ ایہہ کہن دی تاں ورتا ای نہیں پئی۔ ایہہ مضمون میوز ڈاٹا پستد آیتے میں ایہنوں اک سوادے ناول دی طراں کئی ویسی پڑھیا۔ ایس مضمون وچ ملتان ہرداں دیا اے پئی ملتان اتے سنسکرت دا آپو وچ گوہڑا سمبندھ اے اتے ایہناں دیناں کنیاں ای گلاں اک دوسری نال سا جیہاں لکھ لھیاں جلدیاں ہن۔ ایس توں اوہناں نے ایہہ نتیجہ کڈھیا اے پئی ملتان بولی سنسکرت زبان چوں نکلی اے۔

ہنوں ملتان توں نال کجھ اتقاق وی لے تے کجھ نہیں دی۔ جے کہ ایس ایہناں دوہاں زبانوں دے لفظاں توں ویکھے۔ تاں ارج چاہدا اے پئی ایہہ دعویں اکریک نے پر جے اسی ایہناں دی گرامر وی دجیان کریے تاں ارج لکھدا اے پئی ایہناں دوہاں دے آکا کوئی سمبندھ ای نہیں۔ ملتان ہرداں گرامر دے نال جہڑاں گلاں کجیاں ہن۔ اوہناں دے پڑھن توں ایہہ پتہ چلدا اے پئی ایہہ فرق نظر آوندا اے۔ جتھے غمورا بہت میں دی دسدا اے۔ اوس توں ایہہ ثابت نہیں ہوندا۔ پئی ایہہ سنسکرت دا اثر اے۔ بدستیکر ایہہ سبب آریائی نئے دیاں ویدیاں بولیاں فارسی یرناتی اتے لاطینی وغیرہ وچ دی مل جلے بدستیکر ایہہ سمجھاں گے پئی ایہہ پنجابی نے سنسکرت توں اثر نہیں یا۔ سگوں پرانی پنجابی نے سنسکرت تے اپنا اثر کیتا اے۔ ایس سمبندھ وچ سنسکرت دے مشہور عالم ڈاکٹر میکڈانل دا قول پیش کیتا جاسکدا اے پئی ویداں دی زبان تے دی ایہنوں دے وسیکال دی زبان دا اثر موجود اے۔

پر جے کہ گھڑی دی گھڑی ایہہ وی سنیا جائے۔ پئی سنسکرت نے ساڈے دیس دیاں زبانوں دے کتے لفظاں دے خولند تے اٹھا نہیں نال ای گرامر تے دی اثر کیتا اے۔ پھیر وی ایس توں ایہہ ثابت نہیں ہو سکھا پئی پنجابی زبان سنسکرت چوں نکلی اے۔ کسے زبان دا دوسری زبان توں اثر لینا اک ہور گل اے، اتے اوہا اوس زبان دے وچوں نکلا وکھرا سوال اے۔ جے اسی ایہہ من بے پئی دوہاں زبانوں دے گوہڑے سمبندھ توں ایہہ ثابت ہو جاندا اے پئی ایہہ زبانوں کو کہنے دیاں زبانیں ہن، تاں سرائی وکھرا پوسے گا۔ پئی فارسی اتے ہندوستانی زبانوں آریائی کہتے نال نہیں سگوں ساکی خاندان نال سمبندھ رکھدیاں ہن۔ کیوں جے عربی نے ایہناں تے ڈبڈا گوہڑا اثر کیتا اے۔ خاص کہ فارسی دی تاں گرامر وی عربی اثر توں نہیں بچ سکی۔

پھیر ایس توں بناں ایہہ وی گل اے پئی ساڈے کوئی ایہدی وجہ تاں موجود اے پئی سنسکرت نے کہوں لکھ کس طراں ساڈی بولی تے اثر کیتا۔ پر ساڈی زبان تے دروڑی اثر دے ہون دی کہہ وچ ہو سکدی اے۔ کیوں جے

جتھوں نیکر ساڈی تاریخ دا تعلق اے۔ ایس توں ایہہ ثابت نہیں ہوندا پئی وکھن دیاں دروڑی توں کدے وی ساڈے دیس وچ آئیاں ہون۔ اسیں دروڑی اثر دی وجہ ایس توں بناں جو کہہ جس سکدے ہاں۔ پئی آریاں دے آون توں پہلاں ایہتھے دروڑی زبانوں دے موجود ہون توں من لیے۔ ملتان ہرداں وی ایسے مضمون وچ ایہدی ول اشارہ کیتا اے۔ دروڑی زبانوں دے لفظ وی پنجابی پڑھن والیاں دے سامنے رکھے پرا ایہہ فیر کدی مضمون دی شکل وچ پیش کراں گے۔

ایس مضمون وچ جتھے لفظاں، کلاں کاراں دے ناداں اتے دو جیاں گلاں دے دروڑی دے نال سا جتھے پئے توں وی ایہہ صحت صحت پتہ چلدا۔ اے پئی آریاں توں پہلاں ایہتھے دروڑی توں دی دسوں سی اتے سندھ دے میدان وچ دروڑی بولیاں دے سمبندھ جھولے سن۔ جوں آریا ایہتھے آئے تے جوں اوہناں نے ساڈے دیس دیاں بولیاں دے کئی اک لفظ سکھ لئے، ایسے طراں ایہنوں دے وسیکال نے وی ایہناں دیاں کجھ گلاں سکھ لیاں۔ پر آون والے آریا گنتی وچ بہت گھٹ سن۔ ایس کہہ کہ ان کوئی بہتا اثر نہیں کر سکے، سگوں جوں اک چھوٹی جہی ندی وڈے دریا وچ مل کے اپنے آپ نوں گم کر دیندی، ایسے طراں آریا ایہتھے آکے اپنا سب کج گم کر بیٹھے۔ آج نال کدھرے ویداں دی بولی بولی جاندا اے نال ویداں دا مذہب باقی اے۔ (آج کل دا ہندو دھرم بھالوں ویداں توں نکھا ضرور اے۔ پر ایہہ ایس دیس دیاں کئی اک گلاں نال رلاکے ویداں دے دے ہوتے راد توں نکھڑ گیا اے) ہاں! میر کہہ۔ ہیا سی پئی ساڈے دیس دیاں بولیاں نے آون دے آریاں توں کوئی ملان چوڑا اثر نہیں یا تے تھوڑی سی بدلی ہوئی شکل وچ آج تک باقی اے۔ دو داناں نے آریاواں دے آون دے ویلے ایہتھے بولیاں ہان والیاں بولیاں توں پرانی پراکرت دا ناں ورتا اے۔ ایسے پرانی پراکرت چوں پنجابی اتے ہندو پالی ملک دے آتری عدتے دیاں دو جیاں بولیاں نکلیاں ہن، ایہہ مطلب ایہہ ہویا پئی پنجابی دی ماں سنسکرت نہیں سگوں دروڑی بولیاں ہن۔

فاضل پنجابی کالج * برائے امتحان ۱۹۶۷ء

(ان ایڈیٹرز احمد صدیقی ایم اے)

اس میں امتحان فاضل پنجابی کی تمام کتب کا مفصل حل سوالات کے ساتھ کی صحت میں دیا گیا ہے ہر کتب کا متن اور شرح بھی اس میں شامل ہے یہ ۱۹۶۷ء کے سیشن کے مطابق تیار کی گئی ہے اس کے پڑھ لینے کے بعد کسی کتاب کی ضرورت باقی نہیں رہتی۔ قیمت دس روپے

ملنے کا پتہ:- ملک نذر احمد ٹریڈنگ تاج پکٹ ٹریڈنگ بازار لاہور پاکستان

میں امانت سنبھالی

اس میٹار سے آون وی خبر پنڈیچر سسر لایاں تے بھانڑ دا ٹکول کھل گئی۔ اوہدی چھب تے سونپا پا ای اچھی ساہی کھینے اوہنوں دیکھا اوہنے ای اوہدے سیک نوں مٹوس کیتے ایہ سیک اک تون دوجے تیکر گوشیاں گوشیاں وچ ای ایڑ دا رہیا تے اگانہ ای اگانہ وودھ لایا۔ اسلم تیکر وی اوہدے ایڑن تون پہلاں اوہدی خبر تے روپ ہنکار دی مورت ایہاں ایڑی پھال لہنے تون پہلاں اک دا تار اپڑ دا اے۔

پنڈو سے باہر بیٹے وچ ساریاں تون پہلاں اوہ نورے ایالی تون لئی۔ فوراً اک بیٹے تے بیٹھا بچنگ و جا رہیا سی تے اوہناں بھینڈاں چیرھاں دی چھاویں بیٹھیاں لگی پیاں کر دیاں سن، فوراً آپ دھیانا بیٹھا بھٹھاں وچ بچنگ دہائی اوہنوں انگلی نال ہولی ہولی پھیرا جا رہیا سی۔ تے اوہدی "توں ہوں" وچ اپنے مست سی کہ ساہنے دے مڑو کولوں وڈی تراڑ سے اوہنوں اوہ ترٹھی ہونڈی ہرنی وانگوں لنگی۔ نورے دے مڑوں بچنگ ڈگ پیا تے اوہنے ای سل پتھر ہو کے اوہنوں ویندا ای رہ گیا۔ ٹیڈر تے وڑی تراڑ دے اہلپوں لنگیاں اپن اپیت ای نورے تون ویکھا۔ تاں لہ دی پہلاں فلہتی ترکی پر چھیتی ای اپنے وچ آگئی۔ نورے اوہنے نورے دی گھراہٹ تون دیری کیتی۔ یاں اوہنوں اپنے روپے دی شکستہ فارہیا سی۔ کہ اوہ بڑی اُن جھک ہو کے نورے کول آگئی، تے بڑے مان نال چھپیا۔ وے بھائی! بہتر تراڑ ایتھوں کڈی کر دور اے؟ نورے نے ایڑن فیا ہو کے بواب وتا۔ جیہ اوہ اگڑا لہے زلنے دے کتے تفتیشی تھانیاں دے ڈسائے پڑھیا ہوئے۔ "جی جی۔ او۔ او۔ او۔ ایہ بہتر تراڑ دا ای بیل اے؟ نورے دیاں ہڈیاں اکیاں تے اوہدی بہاوی واج سسک کے اوہ اکیاں وچ ای مسکاتی تے فوراً اوہدی مکان دی آوشا نوں دیکھ کے جوڑن تے بھگیا۔ کھیارنے فیر چھپیا۔ پنڈو دی میت کو دور اے ایتھوں؟ نورے نے بہت اپنے جوش بھانے تے جواب وتا۔ "جی جی جی ایہ وکھی اتے کے امانت کھان کول اپڑوگے تاں اوہنوں پنڈو دی میت مماند ورتے گی۔" ٹیڈر "بھیا۔ کب کے فیر ڈنگے تے آگئی تے آڑوئی ون ترک لگ پئی۔ نورے نے ہن حوصلہ کیتے اوہنوں ہاتھوں تون اک جھکے دیکھ۔ بڑے تگڑے ڈول دی بڑ۔ سمول بیٹے بیٹے پائے ہوئے۔ مورتے کالی چھٹی لئی ہونڈی، جیہدے دوزیاں پے اوہدے سینے ول شے مورتے سن۔ نورے تون ہن بہت بھار ٹیڈر نے اپنی نال چھٹی دا بھڑا کھتے ہنڈو ج پھریا ہویا کھتے پیروں نکل کر رہی سی۔ اوہ لال پانڈا کالی چھٹی پوں پیا بھرا سموتے اوہا سماجی جیہ اوہدے

میں خور سے بیڑیاں چوں جھاتیاں ماردا بیاسی۔ پاسے تون اوہدا ہماندرا رس بھری ناشپاتی وانگوں لشکا سی، تے پنڈے تے اوہدیاں گلھاں نوں سگون چرکا دتا سی۔

اوہ تھوڑی جیہی آگے چلی تے ناخ دیاں درختاں کول اوہنوں پھتے تے وکھیا۔ پھتا کڑی کڈا کڈا رک گیا۔ اوہنے کھاڑی لٹی ہونڈی لگی دے نال ٹکا کے آونڈی ٹیڈر نوں گھڑنا شروع کردتا۔ پر جس ویلے ٹیڈر نے اپنییاں چیریاں اکیاں نال پھتے تون بڑی ٹہر نال دیکھیا تے پھتے تے بیوں پائی۔ پھتا جھپٹا سرکاری چھٹی دی جھپٹے تے لگی کئی تینوں نوں آپنا حق سمجھداسی اوہدی اکیاں وچ اکیاں پائے نوں دیکھ سکیا۔ ایہنوں دیکھ کے نہا ہونے کھنگھورا لایا تے نہ چھاں نوں تاہ دتا۔ جھپٹا پھتا کئی جانڈی تریوں نوں چھین گھیا ہویا سی آج ایس پر دین ٹیڈر تون ہار کھایا۔

ٹیڈر نے پھتے تون لا پرواہی نال دیکھیا تے اپنے راہ ٹردی گئی۔ اوہ اوہدے کووں جس ویلے لنگھی تے پھتے کووں ایہی لگی جی جی جی۔ "تینوں تون کیتے جاناں؟" تینوں کبہ؟ ٹیڈر نے خورے پھتے دی شکل دیکھ کے ای اوہنوں تاڑیا سی۔ کہ اوہ چھپیا ہویا کچھوٹ اے۔ ایس لٹی ای اوہنے بھولیاں دیاں کماناں تون کے کھیتے لانیھے ہو گئی۔ پھتا سرکاری جنگل دی کڑی تے روہ کڑھن لگ پیا، پر کھاڑی چلا ندیوں اوہ اوہ راہ تون نظران نہ ہٹا سکیا۔ جھول اوہ پہاڑی دا دو جا موڑ مڑ کے کھانی دی پری وانگوں اوپ ہو گئی سی۔

کھٹے تون بیکے بہتر تراڑ تھک اوہ پہاڑی رستے تے اکر ڈر نال ٹردی ایتھے اپڑ گئی سی۔ اوہ ایس راہ تے پہلی وار آئی سی۔ آجاڑ تے ڈراویں رستے تے اوہ اپنے روپ دی مثال لے کے چل دی آئی۔ اوہا ہنکار تے ٹردی ایتھت اوہدی ڈھال بنی رہی تے کوئی وی اوہنوں میلی نظر نال نہ دیکھ سکیا۔

چھوٹی جیہی بستھی وچ اوہرا بندہ آجا دے تے اوہ گھٹا نہیں رہ سکدا۔ فیر سفیداں جیہی ٹیڈر تے ہزاراں چول جیوئیں تے سد کڈھ کواں چھپی رہ سکدی سی۔ پر سے پنڈو وچ دم لگی کہ اک شاہ کونج وری ٹیڈر پنڈو وچ آئی لے تے اوہ کے دا گھر بیٹی ٹولدی لے۔ سفیداں نے پنڈو دی میت کول اپڑ کے پنڈو دے مشہور بڑے کتوں تون چھپیا اسلم دا گھر کھڑا اے۔ اوہ جیران جو گیا۔ جواب دین تون پہلاں اوہنے سوچیا۔ اسلم تاں چھڑا چھانڈ بندہ اے۔ ایہہ تھی کڑی اوہا گھر کاتھوں چھپی اے۔ پر بڑھا کتوں سفیداں ول دیکھ کے اوہدے کول کجھ کچھ نہ سکیا۔ اوہنے میت دے نال دے گھر ول اشارہ کرتا تے ایس اڈیک وچ کھلو گیا۔ جے سفیداں کڈ دیوے تاں ایہہ اوہنوں نظر بھر کے دیکھ سکے۔ سفیداں نے ہنوں چھٹی دا جوڑا زمین تے سٹیہا تے پیریاں پالیا۔ فیر اپنی چھٹی نال مورتے سینہ ڈھکیا تے فیر اسلم دے گھر وڑ گئی۔

اسلم نوں ایس پنڈا ایل تھوڑا ای چر ہو یا سی، اوہ کھٹے تون تبدیل ہو کے بہتر تراڑ دے جنگل دا گارڈ آگامی۔ اوہدے کہیں کے سوہنی تے ہنکار بھری ٹیڈر دے آدن دی خبر تاں پہنچی پر اوہنوں ایہہ نہیں پتہ سی کہ لہ ٹیڈر

سفیدالیں۔۔۔

جدوں اسم کو نہ تحصیل سے اک پنڈ وچ رہندا سی اودوں ای سفیدال دی تے ادھی دا تھی ہوتی ، سفیدال اپنے پلے
چاچی دے گھر وچ اسم دے گرانڈھ رہندی سی ، ادھر سے ماں میوہر گئے سن تے اوہنوں نئی جیہی نوں چاہکے یا لیا تے
پھر مٹیاں ہندیں ای اپنے پتر سجاول نال ویاہ چھڈیا۔ سفیدال برون ہیٹھاں دہی مگر انگوں چپ چھپتے دودھ دہی تے
گھر دیاں دی سرد مہری دی برت جدوں اتوں دی جھڑ گئی تے اوہنے اپنے آپ نوں بھر جان دیکھیا۔ پر ادھر بھرواں جو بن
تے من لچھاں روپ سجاول نوں اپنے دل تر کچھ سکیا کیوں جو لوہ آپی ستاں دیتاں وگا ماں دا اکو اک پتر کی۔ اوہ
گھروں باہر جا کے پھٹی خدائجن سے ایڑھا جاند تے اوہنے زمانے لہڑے باکے " اللہ تی گان بابا " گا کے اپنی ریچھ پوری کر دانتے
کدی دلا کے پوری بھڑا پارٹی نال کسے دور دے پنڈ پرخ گاوی آؤندا۔ سفیدال دی اٹھڑ جواتی تے گندیا ہو یا سریر کر لانا
رہندا۔ ادھر سے پنڈ سے جو بن سے بل بل جوں سجاول تے اک رنگ وی نہ بھری۔ اورٹک اسم نے سفیدال دی گڑاٹھ
دا حجاب دتا۔ اسم نوں آئے کہوٹے وچ اسے تھوڑے دن ای ہوئے سن کہ اوہنے اک غم نوں نور پیر دے ویلے
سفیدال نور دیکھیا اوہ کھیتروں آری سی تے اسم پھرن لئی اودھر جا رہیا سی۔ دوہاں نوں اک دوہے نوں دہندیاں سارا
ایداں جا پیا کہ اوہ جگاں توں اک دوہے نوں ڈولے پئے من تے ہن ایٹھے اوہناں دا میل ہو گیا، پر ادھناں دوہاں
سے وچکار سجاول دی فانت بھادیں اک بے لوسے لکھ کنڈے ورگی سی پر پیر پڑیا ہو یا ذرا جتاں کنڈا وی کوہاں
پینٹا کھڑا کر دیندا ہے۔ ایس کر کے سجاول دا راہوں مہنا ضروری سی۔ اسم تے سفیدال نے بڑے ہیج سجاتے بھلا مانی
نال اوہنوں مہان دی کوشش کیتی۔ اسم نے سفیدال سے چاچے نوں کہیا کہ سجاول کوں سفیدال دا کھتا چھڑا کے
اودھے نال اودھانکار ہو جاوے۔ ایویں پانی رڑکن دا کیکہ لایہ ؛ سجاول تے وی شکر کیتا، پر گل کچھ پئی
ہوندی ہوندی رہ گئی۔ کیوں جو سفیدال سے چاچے نوں نمبر دار نے جکیا تے اوہ لالچ کر گیا۔ اسم کوں لاسنے
لوہ چیز منگی چھڑی اوہ نہیں سی دے سکنا۔ اوہنے اسم توں اک ہزار روپہ منگیا، کہ ایہدے بناں
سجاول طلاق دین نوں تیار نہیں۔ اسم نے بتیری ادھی منت کیتی پر اوہ نہ راضی ہو یا اوہنے اپنی کچھ زمین بیچ
کے تن چار سو روپہ لیا نانا تے سفیدال سے چاچے نوں سے دتا کہ اپنی ای اوہنوں توفیق ہے۔ بڑھا کر کھڑا کرن
نوٹ دیکھ کے ریچھ تاں گیا۔ پر فیہر گیا۔ ایہہ رقم کھا کے اوہنے باقی دا مطالبہ کر دتا تے اودھروں اسم دی
بدلی ہو گئی تے چاچے نے سفیدال نوں کتے ہمد پر تا دین دی درک رٹا لی۔ جتھوں ہنئی رقم ملن دی امید سی۔
سفیدال نوں ادھی خبرل گئی تے اوہ راترات گھروں اٹھ نستی تے ماہی دا ڈیرہ چھدی پچھندی بہتر اڑ پڑ
گئی۔ سفیدال نوں لوکاں نے اسم سے گھر ماندیاں دیکھیا تے فیر تن دن تیک اوس گھروا دوا نہ اعدوں بندای
رہیا تے اوس ویلے گھلا جدوں سفیدال دا چاچا سجاول تے پنڈ دے نمبر رکھیت اوتے آ پنچا۔ اوہنے

پنڈ دیاں سفید پرشاں نوں اکھیاں کر لیا تے نیاں پویا۔ سجاول نے تاڑیاں مار مار کے نئے نکتے شہادت
دی انگلی رکھ رکھ کے سفیدال نوں سوکناں دا ٹنگ جھنے دتے۔ سفیدال دا سو نہ پایا۔ اسم داتے اودھان قصہ
چاچے دا شہرہ سزاواتے سجاول دیاں حرکتاں نے پنڈ لئی اک رونق بنا دتی۔ سفیدال تے اسم دی جوڑی نوں
دیکھ کے سارے اشکے اشکے کر اٹھے، تے ساریاں نے اس معاملہ نوں اپنا معاملہ بنا لیا۔ اوہ کسے قیمت تے سفیدال
نوں چاچے نے سجاول نال ڈرن نوں تیار نہیں ہونڈے سن۔ ہر تے ہر بڑھے کجوس نے سفیدال دے چاچے
نوں صحت کہہ دتا۔ اسم میرا پتر کچھ بے گل رقم نال بٹڑ دی لے تے بیس دین نوں تیار لائے پنڈ دے وی کپڑاں
رہ گئے جس بڑھے نے کدی فقیر نوں پیسہ نہیں دتا۔ اوہ آج ایٹی ڈی بازی لایٹھا ہے۔ بڑھے کجوس ہی ایہہ گل کہتی
کہ سفیدال سے چاچے دیاں درا جھاں اڈیاں گئیاں۔ ایٹھے گل کئی کہ اسم بقایا رقم ادا کرے تے سجاول سفیدال نوں
طلاق دے دیوے گا۔ بڑھے کجوس نے اپنی جیاتی وچ ایہہ بڑی وڈی سٹ کھا دی تے پرہیا وچ باقی رقم گن دتی۔
اوتے اوتے ای سجاول کوں طلاق لکھو کے سفیدال نوں ہسل نال ڈر دتا۔
پر سفیدال دل اکھ بھر کے اوہ فیرو دی نہ تک سکیا۔

بقیہ :- اٹھڑ سہراں

" بد دیسیا! توں کتھے چلیا گیا ایس۔ آویکھ تیری نرملادے اٹک انگ تے چھلایاں دے تھیل کھڑے ہوئے
نیں۔ جے توں نہ آویں تاں ایہہ پھولڑی کلاکے رہ جائے گی۔ تینوں میرے پتر پیا دی سوگند پر دیسیا! آجا۔ مینوں
اک دے چنگیاں تے سٹ کے آپ کپڑیاں ٹھنڈیاں دیساں وچ جا لیکیا ایس۔
آجا پر دیسیا! میرے روپ چند آجا۔ آجا روپ چند آجا۔"
" کیہ گل اے نرملادھی راتیں توں کیہڑے روپ چند نوں پئی بلاوندی ایس۔ نرملادے کوں پیا ہو یا اودھا
پتی چھیدا اے۔
" کوئی نہیں۔ کوئی وی تے نہیں۔" نرملادیاں اکھیاں وچ، سجاول دے دوتکے سہکن نگ جانڈے نہیں۔
" سوں جا جھلی نہ ہوویں ایویں نہیں ڈر بیدا۔"
نرملادیاں میٹ لیندی اے۔ تاں ادھر سہکن دے ہوئے دواتھرو اودھیاں اکھیاں چوں نکل کے اودھیاں ہویاں
گگھاں ہولے ہولے ٹرن لگ پینڈے نیں جیہاں وچ اودھیاں اٹھڑ سہراں پھٹ پھیر ویا مگر جھانیاں ارمیاں
نیں۔

گیانی

اکتوبر ۱۹۶۰ء

میرے گوانڈھی سردار کرتار سنگھ گیانی پرکھ سن۔ پڑھے بچے تال مرٹ لوہ جیوں آکھ سے نیں۔ دہلیز تک ای من پر
جیہا کہ اوہ آپ کیا کر دے سن اوہناں دیاں اندردیاں اکھاں دکشن کن تے پڑھے ہوئے ہون دی تھاں اوہ زیادہ گڑھے
ہوئے سن۔

کوئی وڈی زمین جائیداد اوہناں کول نہیں سی۔ اکوہل دی نئی چہی کھیتی سی پر اوہ مٹھن سن۔ اوہناں نے آکھن موجب
گیان دی دولت تال داگھوونے اوہناں نوں مال مال کرکھیا سی۔ دھن دولت تے لیا لے، میرے داکاں "اوہ آہندے سن
" آج ساڈے بنیرے تے کل دوسرے تے، کجی دولت تال ست نام ای لے۔ جس نے پاس ایہہ دولت لے اوہنوں نہ
کے ہمد دھن دی ٹوڑے نہ دیکھو۔"

پنڈ وچ میری کپڑے دی دکاں سی۔ کارہ پار وچ توڑے بہتے منافع دی آشانہ ہووے تال کاروبار ای کہہ؟ پر
گیانی جی ایس توڑے جیہے لایہ نوں وٹی لٹ "آکھ سے سن۔ پھیر میں ادھار نوں وی محبت دی قینچی سمجھاساں تے
اوہناں نوں شکایت سی کہ میں موہ مایا وچ غلطان اوں تے دن رات دھن کماون دی چنتا ای میرے تے سوار رہندی لے۔
اکثر اوہ میزوں آپڈیش وی دیندے سن۔ کھندے سن کہ توں کھدتی وی مکوں نہ جو جاویں جے ست نام دی دولت
تیرے کول نہ ہوئی تال توں کنگال دا کنگال ای رہوین گا۔" توں چاہویدا این کہ ساریاں دی دولت تیری تجوری وچ
آجاوے۔ لالہ! پر جیہدے پاس ست نام دی دولت اسے اوہ چاہویدا اسے کہ اوہ ساریاں وچ وڈے۔"

تدے ای پنجاب دی وڈھ ہوجاؤن کارن فرقہ دنگیاں وی ہر پل پھیلدی ہوئی آگ ساڈے پنڈ وی آجی۔ پچھی پنجاب
وچ بھوے بھالے نہتے سکھ عورتاں، بچیاں تے بڈھیاں تے ڈھائے جاؤن ولے ظلماں دیاں خیراں تے ایں آگ تے
تیل دا کم قتا۔ اتے اک دن پنڈ وچ سکھ لائیاں، کہاڑیاں، گنڈاسیاں تے چھوہیاں نال لیس ہو کے مسلماناں تے ٹٹ
پے تے پیر اوہ ہتیا کاندے لٹ مار ساڈے پنڈ وچ وی "دہرائی گئی۔" جس دیاں خیراں دوہے پنڈاں پوں آؤدیاں سن۔
لالا کار۔ لٹ مار چھی ہوئی سی تے مسلماناں نے ٹوے ولوں جو جس نے تہہ آؤندا لئی آ رہیا سی۔ مرد تے مردیں

کم وچ عورتاں وی پچھے نہیں سن۔ میں اپنے گھردی چھت تے بیٹھا گیانی جی دیاں گلاں تے وچار کر رہیا ساں۔ "ہد اک دن
سبھ نے مرجانا اے۔ جد دھن دولت تہدی پھردی چھایا اے۔ جد انسان سمجھ کجھ ایٹھ چھڈ کے ایہوں خالی ہتہ چلے گا
تال ایہ لٹ مار، قتل و غارت کیوں؟ جد لوک دویاں نوں مار دے نیں۔ تال اپنی موت کیوں بھل جانے نیں؟ جد

دوہے وا دھن کدے نیں تال کیوں بھل جانے نیں کہ ایہہ سارے گیانی جی دے ای شبہ سن۔ ایں ہتیا کاندے توں
پہلاں ایہناں شبہاں دی سچائی میرے تے کدے ایں طراں پرکھ نہیں سی ہوئی۔

جد پنڈ وچ بدے دن جو اتوں پھاوے ہندو سکھاں دی مار دھاڑتے نردوش مسلمان عورتاں بالان دی چیخ
پکار چھی ہوئی سی۔ گیانی جی نے ایں اک شبہ دی سچائی میرے کتاں وچ ٹوٹج رہی سی۔

تدے ای میں دیکھیا، گیانی جی دی موڈھے تے اک ہل رکھی تے متھ وچ نور دین دی سوہنی میاری گاں دی ری پڑی
تھرے آرہے سن۔ دوہواں نے پچھے مصوم وچھا، ایں سارے ہتیا کاندے توں انجان گڑھے ماردا آ رہیا سی۔ نور دین دی گلاں
پنڈ وچ پر سدھ سی۔ ددھ وری چھی، پیار ساڈھے چارنٹ آچی، بھری پڑی تے جوان، دیکھ کے اکھاں دی ٹھکوتہ چلھے۔
دردوں ای میں پچھان لیا، گیانی جی بد نیرے آئے تال میں وہ نہ سکیا۔ چھت توں ای میں پچھیا "گیانی جی! تھی وی.....؟"

فلاسفران دنگ گئی جی بولے "اوسے لالہ! اسی نہ یادندے تال کوئی ہووے جاویدا؟ ایٹھے ساڈا کیر اسے سمجھ کجھ
واگھرو دا اے۔ ایہدا ددھ سارے بھگتاں دے کم آوے گا!"

ایہہ آکھ اوہ گھرانہ چلے گئے تے پیر جد باہر نکلے تال اوہناں نے تہہ وچ اک موٹا جہاندرامی۔ جہنوں درجیاں توں
بیکار پیاں پیاں زنگال گ گیا سی۔ اوس وچ تیں پا کے بڑی مشکل نال ٹیک کیتا۔ درازے نوں مار کے چلے گئے۔ سارا دن
اوہ واگھرو دا بھنڈارا بھر دے بے۔

ایں توں گریوں میزوں اوہناں کدے وی اپڈیش نہیں دتا۔ سگن میزوں وی واگھرو دے بھگتاں وچ شامل کردتا۔ کیوں جو
دوہے ای دن چھاہ وی تے دہی دا چھتاں اوہ میرے گھر دے گئے۔

بقیہ:۔ سچرا پیار

دی چاندنی وچ آگیا۔ تے راجواٹھ کے کھو گئی۔ اکھ جھکریاں میرا چاقو راجو دا پیٹ چاک کر چکیا سی۔ راجو دا یار
میرے کول کھلوتا کب رہیا سی۔ میں اوہنوں آکھیا "جا پترا اپنی موت آپے مرے۔ کجھ دن ہوو جیوں سے فیر میں اپنے
سینے وچ دل نوں دبدیاں جو یاں راجو شے کول بہہ گیا۔ راجو دیاں اکھیاں کھلیاں ہویاں سن۔ جاگیا ہوا شیرا
اک واری فیر سوں گیا۔ میرے بلھے آپے آپ راجو دے بھال اُتے جلگے، جہناں نوں میں جہنڈیاں جوں تہہ دی نہ لا
سکیا۔ تے آج فیر میں خوش ساں۔ آج او کرماں والی مات سی جیہدی میں پنڈراں درہے اڈیک کیتی سی۔ میری روح
نوں پورا چین این۔ ہن میں بڑے آرام نال مراں گا۔ پنڈراں سالان بعد میرا پیار آج وی سچرا اے۔ تھی فہلہ سناؤ
ایہہ گل کہہ کے شیرے نے اپنا سر کٹھرے اُتے رکھ دتا۔

بچ صاحبنے قلم چھپاتے دو اکھر ہلے۔ پتہ نہیں اوہ موت شے اکھر سن۔ یاں آزادی شے۔ پر شیرا ڈاکو
آج دنیا دے ساریاں دکھاں تے سکھاں توں آزاد ہو گیا سی۔

کرتن مسارج

دیش دی ونڈ توں پہلاں گدہ سپرد صنع دا ہینڈ کواڈر ہونڈے ہوسے دی اک قصیر سی ۔ تہ تاں ایس کے ایتھے
 جیون دیاں رنگینیاں من تے نہ کوئی اوہناں توں جانوں جیویں زندگی رنگ رہی ہوسے ۔ لال ، دوسرہ ، دیوالی ،
 وساکی سے تیوہار آکے تھوڑا جیہا رنگ بھر دیندے ۔ یاں پھیر گورو نانک ، یاں گورو گوبند سنگھ نے جنم دن تے
 تھیسے دی رونق نکھر آونڈی ۔ یاں عید تے شہرت توں ساڈا شہر نویں کوٹ لیندا ۔ ایسے موقع تے بچے سارا دن کھیلن
 وچ رُجھے رہندے ، میں وی تاں یاں ای ساں ۔

ایہناں تیوہاراں توں علاوہ اک ایہہ دن وی آوندا ، جدوں ساریاں فرقیال دے بال کٹھے ہونے خوشیاں
 سناوندے ۔ ایس دن وی اسی سارے بڑی تہتر نال اڈیک کرے ۔ ایہہ دن ہنارے دی آتے آوندا ۔ پر سانوں
 اوس دن پتہ گدا جیہا سڑک بناون والا جن اپنا کم ارنجھ کر دیندا ۔ ایس دن تہ تاں سانوں سکول جاون دا نکر ہوندا نہ
 گھر وچ مار پین دی پرواہ ۔ جہ انجن زور نعد نال سیٹیاں وجاؤندا تاں سانوں بڑا مزہ آوندا ۔ اسی اپنے کتاں
 وچ انگلیاں پا کے اپنیال اکھاں بند کر لیندے اتے سانوں اچ محسوس ہوندا کہ اسی ایہہ آتے آوے جاہے آں ۔

جدوں تک ایہہ تیوہار رہندا ، پتہ نہیں سی کئی دار سکول توں مار کھانڈے تے گھر والیاں دیاں گلاں من دے
 پر پھیر وی اسی انجن توں دور نہ رہندے ۔ کدے کوئی بھلی بھلی سرکس یاں ٹھیٹر کھیل کپنی یاں کوئی ٹھی ٹھیٹی ٹونگ ٹاکی
 آجانڈی ۔ تاں پھیر گورو سپرد دی دنیا ای بدل جانڈی ۔ جدوں تک ایہہ کپنی رہندی گورو سپرد دی فضا وچ اک
 دچتر رنگ رچیا رہندا ۔ جیویں جیون وچ کوڑہ مصری کھل گئی ہوسے ۔ اسی سویرے توں آقن تک اوہناں تے
 دواے منڈاؤندے رہندے جیویں تھو پتھو پتھو دی دکان آتے گڑھے ڈھیلے دواے کھیاں ، تماشے دے اندر
 شروع کیہ ہوندا اے ۔ ایہہ ساڈے لئی اک بھیت سی ۔ ساڈے گھر ولے وی سانوں نال نہیں منے کے جانڈے ۔
 کدے اسی اوہناں دے نال فلم یاں قیٹر وکھین دی اڑی کر دے ۔ "تاں اوہ سانوں اوہی گھڑا گھڑا جراب
 دیندے" کاکا ! مشرف ماں پیروی اولاد ایہہ جیسے ۔ بہوہ کھیل نہیں دیکھدی" پھیر اپدیش دیندے ۔ "جدوں
 قسی دوسے ہوجاؤنگے تے اپہناں چیزاں توں بھننگ پڑے تھوں وکھینا ۔ ایسے قسی بال او"

اسی اپنی منڈ آتے اڑے رہندے تاں گایاں وی منڈے تے مار وی کھانڈے ۔ ماییاں دا ایہو وچار
 سی کہ اسی فلم یاں قیٹر وکھ کے ضرور خراب ہوجاواں گے ۔ بیوی دے اوس اصلی بچے توں پرے ہٹ جاواں گے

اتے جے کہ انسان جیون دے پیڈے توں اک واری اکھڑ گیا تاں پھیر اوس ہی منزل توں پالینا اونوں اسی کھن لے
 چتاں کہ امیراں توں تھہ لادنا ۔

ایہہ جھوٹ سی یا سچ ، اوس ویلے ساڈے نکلے نکلے دماغ ایہہ سبھ کچھ نہیں سن سوج سکدے ۔ اتے پھیر
 سکول وچ ماسٹر جی ساری دیہاڑی ایہو ای کہیا کر دے سن "ماپیاں دی عزت کرو ۔ ماپیاں دی سوا کرو ۔ ماپیاں دا
 کہنا متو" ایس کر کے "ماپیاں" دا دل دکھاؤن دی ساڈی ہمت نہیں سی پندی ۔

دن مکدا اے رات آونڈی لے تے پھیر رات وی لگ جانڈی لے پر منگھ دی خواہش کدے نہیں مکدی ساڈی
 کلی ایہہ خواہش سی کہ تماشہ دیکھ سکے ۔ اسی طراں طراں دیاں ترکیباں سوچدے کہ ماپیاں دا کہنا وی من ہو جاوے
 تے دل دی خواہش وی پوری ہو جاوے ، ساڈے نکلے نکلے دماغ ایہہ الجھناں کپنی مل کر سکدے سن ۔ تماشہ دیکھن
 دی خواہش سلڈی ای رہندی ۔

میں خورے ایہناں دنوں وچ چھوٹی یاں ستویں جماعت وچ پڑھدا ساں ۔ جدوں گورو سپرد وچ اک قیٹر کھیل کپنی آئی
 میں اپنے بھراواں نال اک متا پکایا ۔ کہ پتا جی جدوں پکھری توں پرتن تاں اوہناں آگے صد کیتی جاوے کہ ساں وی
 کھیڈ وکھا کے بیاون ۔ تیاریاں ہون گئیاں ۔ بہت سارے ایسے فقرے رٹ لے جیہناں نال اوہناں آتے دباؤ پاکے
 راضی کیتا جا سکے ۔

دن ڈھلا گیا تے ساڈے دلاں دیاں دھڑکن تیز ہونڈیاں گئیاں ۔ ترکالاں پتیاں تال اسی سارے ڈیڑھی وچ
 کھلے پتا جی دی اڈیک کرن گئے ۔ اوہ ویلا وی آ گیا جیہدی ساڈوں اڈیک سی ۔ پتا جی سوئی پھڑکی کے نیال وچ
 لگن ٹرے آہے سن ۔ اوہ نیڑے پتے تال اسی بڑے ادب نال اندر جان لئی راہ چھڈتا ۔ اوہ ساڈی ایس انہنی حرکت
 آتے تھوڑا جیہا مکرانے تے اندر چلے گئے ، میں اپنے وچکارے بھراؤں سینت مار کے کہیا "ہن جو کچھ آکھناں آکھے
 اچ پتا جی کچھ چنگے موڈ وچ نہیں ۔ اتے اوس نے وی اکھ دے اشارے نال جواب دتا ۔ میں دبیراں ۔ جھٹ کو
 پتا جی توں آرام نال مینٹن تے ، بس پھیر وکھ میرا دا"

پتا جی اندر جا کے بچھے آتے بیٹھ گئے متے سوئی کدو نال کھڑی کر دتی ۔ اتے ساڈے نکلے بھرا بھیرا وچ توں
 گودی وچ چمک کے چن لگ پئے ۔ اوہ توہنی زبان نال پٹاک پیا ۔ "اچ اسی وی ٹھیٹر دیکھناں وکھناں گے" پھیر میرے
 وچکارے بھرا نے وی جو کہنا سی کہہ دتا ۔

پہلاں تاں اوہناں نے پیار نال ٹالن دا جتن کیتا ۔ پر جد ساڈوں کھیہڑے پئے وکھیا ۔ تاں شب نال بولے ۔
 "آکھ کا جاو" تہاڈے وکھین لوگ نہیں قسی ایسے بال او ۔۔۔"

پر جد میں اینٹھ کے آکھیا ۔ اسی اچ ضرور جاواں گے تاں اک کلاری چپڑھیری لکھ آتے پئی ۔ تے میں ڈسکلا

اک پاسے ہٹ گیا۔ اسیں شکست نے ساڈا دک توڑ دتا۔ کچھ دن تاں اسی پتاجی دے سامنے جانے وی ڈر دے سال پر ماسٹر جی دی گل کناں وچ گو بجدی۔ "اوہ انساں کید ہو یا جو اک داری ہر کھا کے آرام نال بہہ جاوے۔" کوئی اٹھ ست دن گزوں کپنی نے "مہا بھارت" کھینڈن دا اعلان کیتا۔ اوس دن پیر میں اپنے حیراواں دی کونسل دی اتنے فیصلہ ہو یا کہ پتاجی اتے نہیں ماتا جی اتے زور بیا جاوے۔ اتے اسی اگڑ پچھڑ کھو کے "لیفٹ رائٹ" "لیفٹ رائٹ" کر دے ماتا جی دے کمرے وچ جاوڑے۔ ماتا جی نے پچھیا "اج ایہہ گھر دیاں فرجاں کیدے تے عملہ کرن تریاں نہیں" جواب وچ ساڈے من وچ جو کچھ سی اسی اگل دتا۔ اوہناں پھلان تاں پتاجی والا ای اُپدیش دتا۔ پھر ڈرایا، دھمکایا پر اسی کدوں ہار منن ولے ساں۔ اپنی اسی رٹ لگاوندے ہے، "ماتا جی! مہا بھارت دھارک (منہ می) کھیڈا ہے۔" تھی ساڑوں ایہہ کھتا سنایا کر دے ستر۔ ایہہ کھیڈ کیوں نہیں وکھال دے؟ تنگ پے کے اوہناں اکھیا "جاو اپنے پتاجی نون کو، آخر گھر دے مالک تاں ادھو ای نہیں ناں"

ترکالاں ویلے جد پتاجی گھر آئے۔ تاں اسی اپنی منگ اوہناں اگے رکھی۔ اوہناں ٹانجا ہیا پر کھیڈ دھارک سی، ایسں سچائی نون کیوں جھٹلا سکے۔

رات نون اسی پتاجی نال ٹر پئے۔ اسی خوشی وچ میوندے نہیں ساں۔ اندر جا کے اسی پردہ اٹھن دی اڈیک کون گئے۔ اک زوردار پٹا کھے نال پردہ اُپر نون اٹھنا شروع ہو یا۔ ہمدن سارا پردہ اتے اٹھ گیا۔ نال سیٹھ اتے سولے دھویں دے جو کچھ نہیں سی در را۔ دھواں لکھا تاں سیٹھ اتے کچھ بندے دے، جہڑے ہتھ جھڑکے پارتھنا کر رہے سن۔ پارتھنا پچھوں اک دو چھوٹے چھوٹے "کاک" پیش کیتے گئے۔

پھیر تہہ نہیں ساڑوں کید ہو یا۔ مینوں آیا سیال آون لگ پیاں تے نیند آگئی۔ ایسں گل دا پتہ مینوں صرف اوہوں ای لگا جیوں پتاجی نے مینوں بگایا تے نال گالاں وی دتیاں۔ "بھوکے تھان دا کھیڈ ویکھن آیا ایں کہ کون؟ سورن پئے دی خراب کردتے تے کھیڈ وی نہیں ویکھ رہیا۔ اگوں کدے کھیڈ ویکھن دا نال لیا تاں ویکھیں پیر۔۔۔"

جیوں سیٹھ تے ویکھیا تاں کوروتے پانڈو جوا کھیڈ رہے سن۔ ہال دی نفا وچ پانڈو سٹن نال اُتکتا دھری جا رہی سی۔ ہن پانڈو سارا کچھ اُدن گزوں دھوپ دی نون داو اتے لاسے سن ہر اک بے چینی نال ایسں سین نون ویکھ رہیا سی۔ اسی سوچ ہے ساں، کہ بے اسی پانڈو اں دی تھاں ہوندے تاں کدے دھوپ دی ایسں طراں داوتے نہ لاندے۔

جیوں پانڈو دھوپ دی ہار گئے تے دیو دھن نے دھوپ دی نون تنگا کرن دا حکم دتا تاں سب لوک چمکے ہر کے سیٹھ دل گھورن لگے۔ جیوں دھوپ دی ساڑھی دی کچی کچ کے دست منن اوس دی لاج آناں لگا تاں دھوپ دی نے کرشن کہنیا نون یاد کیتا۔ اوس دیاں اکھاں بند سن تے اوہ کہہ رہی سی ہے کرشن مہاراج! ہن میری لاج دا توں ای رکھو لا ایں۔ ترہاراں دی بجا رہتی۔ اج میری دکھ دھو کر۔"

اوہ اپنیاں اکھاں بند کر ی بار بار کرشن مہاراج نون بکا رہی سی۔ جیوں اوس نون وودھ ساڑھی اتاری گئی۔ تاں حال وچ بیٹھے مٹاشیاں دی بے چینی وودھی کیونکہ کرشن مہاراج نے اج ساڑھی نہیں سٹی سی۔

مٹاشیاں نون نہ رہیا گیا۔ اوہ زور زور نال لاکاں مارن لگے "ساڑھی سٹر، ساڑھی سٹر" اوس ویلے چھت دے نال لگے ہوتے پڑے دے پچھوں آواز آئی "اج کرشن مہاراج ساڑھی نہیں سٹن گے۔ کیونکہ پورے چار مہیناں توں اوہناں نون تنخواہ نہیں لہی۔"

ہن لال وچ صرف رولا رپا سی پر "چلو چلو، چھیتی باہر چلو" پتاجی دے ایہہ شہد گورداسپور دے ایس منڈوے دے ایدر دے ہوتے شور اتے ترہے ہوتے ساڈے کتاں تک پتاجی دے سن

راجندر سنگھ بیدی
دا عظیم ناول

اک جادو رکھوالی
مفت موقت

ماہنامہ "چیتنا" دلی دا سالانہ چند چھ روپے
گھلے کے

بینجر ماہنامہ "پنجابی ادب" پوسٹ بکس ۲۳۳۳ لاہور

لطیف مہناس

سجرا پیار

عدالت سے کمرے پرچ موت جیسی خوشی چھائی ہوئی سی۔ سچ صاحب کی ڈھونگے دیاں پرچ ڈبے ہوئے مقدرے سے کاغذ ان فون پڑھدے سن۔ پڑھدیاں پڑھدیاں اوہناں سے منہ آتے رہتی وی آوندی سمی تے کدی فیروزی چھا جاندی سی۔ کدی کدی ڈاڈھی بے قراری سچ کرسی آتے پاسے بدلے سن تے کدی کدی بینک دیاں شیشیاں چھل مزم دل وی دیکھ لیندے سن۔ اسچ جا پراسی ہی اوہ مزم نون پچانا پھاندے میں پراوہناں دا وس نہیں پیا چلدا کاغذ ان فون میز آتے رکھ کے تے سچ صاحب موت سے سکت فون توڑیا۔ موٹیاں موٹیاں کتاباں آون دیکھان تے ہی سر چکے۔ تے عدالت دے کمرے پرچ زندگی نے آنا دوسن لگ پئے۔ سچ صاحب نے بینک لاکے میز تے رکھی تاں بولے "مزم شیریا! تیرے خلاف اپنی بیوی نون قتل کرن دا الزام لے۔ تون اپنی معافی پرچ کچھ کہنا چاندیاں: نوکاں دیاں اکھیاں سچ صاحب نے چہرے تون ہٹ کے شیرے سے منہ آتے جاگیاں تے فیروزی کھکے بے رہ گئے تے کئییاں دے دل زور نال دھر کن لگ پئے۔ جدوں شیرے نے ہمدیاں ہوسیاں آکھیاں جی ہاں میں اپنی دوہی راجو دا قاتل آں" سچ صاحب نے منہ آتے فیروزی چھا گئی۔ شیرے دی آواز اک وادی فیروزی پرچ گونجی "خواب میزوں پورا یقین اسے ہی میرا آخری ویلا آگیا ہے۔ آج میری فوج بہت خوش ہے۔ میں بے غیرتی دی موت نہیں مرن گا۔ آج تون پندراں درہے پہلاں دی گل لےجھوں وکی شیرے ڈاکو دانان سن کے کب جانے سن تے علاقے سے غریب وک اوس فون ترشتہ کنڈے سن۔ اک دن میں اپنے سنگیاں نال اک پنڈو پرچ ڈاکو پاسے پرتدا پیا ساں۔ میزوں ڈاڈھی نیند پئی آوندی سی۔ اک پنڈو کوون لنگھدیاں کھوہ سے کول ٹھنڈی چھاں دیکھ کے میرا دل سوون فون کر پیا۔ اپنے سنگیاں فون ڈور کے میں رکھ دی چھاں نکلے سول گیا۔ یلا نہیں میں کئی دیر ستا ہواں گا۔ پرستیاں ستیاں میزوں انج جا پیا کہے نے میری لاٹھی فون چک کے پراں کیتا ہے۔ میں بڑ بڑا کے اٹھیان تے اپنے سرٹنے اک ٹیاد فون کھلتیاں دیکھیا۔ سچی گل اسے ہی آج تک میں آیدی سوہنی تے جران ٹیاد نہیں سی دیکھی۔ موٹیاں موٹیاں اکھیاں سوہنے بلکہ۔ ملی گردن تے مہریا بھریا سریر۔ میں لٹی سوچیاں وچ ای ڈیساں جدوں اوہ بولی "ہتھ رکھدیاں ڈانگیاں تے ڈرنا مورتاں کوون" ایہ گل سن کے میرے آتے پانی پئے گیا۔ میں اپنے آپ فون سنجایا تے آکھیا "ہوش کر کئیے۔ تون شیرے ڈاکو نال پچی گل کردی آں۔ ایہ گل سن کے اوہ ہمد آچی آچی ہسن لگ پئی تے کہن لگی "اپناں منہ تے شیشے وچوں ویکھ، نقل شیریا" میرا خیال سی ہی اوہ شیرے ڈاکو دانان سن کے کب جانے گی۔ پر ڈرنا تے اک پاسے رہ گیا۔ کوسنے تے میزوں بولن جوگا پئی چھلیا۔

فیروزی دیکھدیاں دیکھدیاں اوہنے گھڑا چکھیا تے ٹھنڈی ٹھنڈی پنڈول ٹر پئی۔ میں لالی اونہوں جاندی فون دیکھدا ای پیا ساں۔ جدوں اک چھوٹا جہانڈا پانی میں آگیا۔ میں اونہوں کول بلا کے پھلیا۔ کاکا مہر مٹیاد کول آں۔ جیہڑی پانی بھر کے پنڈول پئی جاندی ہے۔ اوہنے دسیا پئی "ایہ خیرے بیٹری دی دھولے۔ برسی ٹٹ کٹ لے۔ پنڈو سے سارے ای گھرو اوہرے کولن چلے نہیں۔ پر۔۔۔" ایہی گل کہہ کے تے اوہ رک گیا۔ "میرا پھلیا" پر کیم؟ اگلی وی دس: پراوہ ہمدیاں ہمدیاں پنڈول نس گیا۔ خیر میں آن فون تے گھر آگیا۔ پراوہ لگا سی پئی میں اک ٹردی پھردی لاش آں۔ تے میری فوج اتھے زکھ تھلے کھوہ سے کول رہ گئی ہے۔ کئے ای دن لنگھ گئے۔ تے میزوں لنگھ گئے تے نہ ای میرا دل کمزور لگے۔ میرے سنگی میزوں چھین تے میں اوہناں فون ہوں ہاں کر کے ٹال دیندا ساں۔ خیر اک دن میں مجبور ہو کے نال سے کول بک پیا۔ "بے بی بی لڑا ایتے خیرے بیٹریا دے گھر پھیرا پاء۔ اک دن جدوں میری ماں نے خیرے بیٹریا دی ماں سے خبر دسی تے میں خوشی نال باگل ہو گیا۔ اک دن اوہ کولن ہولی مات دی آگئی۔ جد میں بڑی سدھراں تے چاواں نال اپنی راجو دا گھنڈ چکھا۔ راجو نے اکھاں چک کے میزوں دیکھیا تے میزوں انج جا پیا جیکوں راجو آتے بجلی دگی ہونڈی ہے۔ میراں ساراں خوشیاں ٹھنڈیاں پے گئیاں۔ تے میرے اندر شیرا مر گیا۔ پندراں درہے میں راجو دی ہر خوشی فون پورا کیتا۔ اوہدی ہر گل نئی۔ پندراں درہے لنگھ گئے پراوہراں دی رات نہ آئی۔ پر فیروزی میں خوش ساں پئی راجو میری نہ ہونڈیاں ہویاں دی میرے کول سی۔ میراں اکھیاں دے سامنے سی۔ میری بڑھی ماں پلترے فون کھڈان دی چاہ سے سچ ای لے کے مر گئی۔ کئے ای گھرواں سے ویاہ ہونے تے کنیاں ای مٹیادراں پنڈو وچوں ٹر گئیاں، پر میری سہاگ رات نہ آئی۔ قتل کرن فون کچھ دن پہلاں دی گل لے۔ راجو دی ماں اوہنوں نال لے گئی۔ میزوں ایس طراں لگیا جیویں میرے سینے وچوں کوئی دل کڈھ کے لے گیا ہے۔ میزوں میرا خالی گھر کھان فون پیتدا سی۔ اک دن میں دل دے مہتوں مجبور ہو کے راجو سے پنڈول ٹر پیا۔ چودھویں دا چن پیا ٹھکدا سی۔ کوئی دس ویسے ہون گئے جدوں میں راجو دے پنڈول اپڑیا۔ اوہ سے کھوہ سے کول میں کھڑا پانی پین لگا ساں۔ جیہڑے کول میں راجو فون پہلی وار دیکھیا سی۔ میں ٹھنڈی ساہ جھری تے اوس دن دی یاد تازہ کرن فون درختاں دی چھاں تھلے بہ گیا۔ لالی میں بیٹھا ای ساں، جدوں میں کسے عدالت تے مردوے دسیاں دی آواز سنی۔ میزوں دھم جہا ہو گیا۔ جس طراں ایہ آواز راجو دی ہے۔ میں حوصلہ کیتا تے آواز ول ٹر پیا۔ چن دی چانھی وچ میں راجو دا چن جہا منہ دیکھیا۔ جیہڑی کسے گھرو دی چھوٹی وچ مہر وکھ کے پیار دیاں گللاں پئی کر دی سی۔ میرے پیراں تھیلیوں زمین نکل گئی۔ میراں اکھاں وچ اوہ منڈا آگیا جیہڑا گل پوری کیتیاں بناں پنڈول نس گیا سی۔ آج پندراں درہیاں وچوں میرے اندر ستا جو یا شیرا جاگ پیا، تے میرا تھ میرے کھسے وچ چلا گیا۔ تے جھٹ کو گروں میرے ہتھ وچ چکدا جا تو سی جیہڑے نال میں کئے ای گھرو موت دی پندر سوا بیٹھا ساں۔ میرے منہ وچوں غصے نال راجو نکلیا تے فیروزیوں میں درختاں دی چھاں تھلیہ نکل کے چن

طرانہ

دو پہرہ دار بیلا سے۔ دھب دے کڑکے نال درخت پے مشربے نیں۔ بچھی اپنے اپنے اہلیاں وچ تریکے بیٹھے نیں۔ پکڑندی جھڑی کھوہے کون پئی نگہ دی اے۔ تیریاں کنکاں دی چر کن دی کوشش کر رہی اے۔ کون ای اک لٹڈ منڈر کھ کھلوتا اے جھڑا اپنی بد قسمتی اتے رو رہیا اے۔

نرلا جھڑی جوانی دی پہلی پوڑی تے پیر رکھ چکی اے۔ کھوہ دی مومن تے خالی کھڑا رکھ کے دھب نے کولے دل تک پہنچا اے۔ اج اوہا گھر جان نون دل نہیں کراوا۔ اوہا دل چا مندا اے کوئی اجیہا راہی آوے چہڑا اہل و انگوں جوانی دیاں پینگیان پیا جھوٹا ہووے۔ تے اوہ دے کولوں بڑے پیار نال پانی منگے تے اوہ پانی دی پوڈی جاوے تے پریم بھینیاں اکھیاں نال تکی دی جاوے۔ جھڑے ویلے اوہ جان لگے تاں اوہا پڑا پھڑکے کہے :-

”پر دیسیا! جتھے تون پھلیا ایں مینوں وی اتھے ای ہے چل، میں اجیہی پڑھڑی نگر دی وچ رہنا نہیں چاہوندی۔“

اوہ بڑی دھرتیاں نگاہ مار دی اے پراوہنوں کوئی اجیہا راہی نہ نظر میں پیندا۔ اوڑک اوہ گوڈیاں وچ مونہہ سٹ کے بہہ جانندی اے تے اکھیاں اتھرواں دیاں جھڑیاں لا دیندیاں نیں۔۔۔۔۔

”میں سے ذرا پانی واگھٹ تاں پیاسے“

نرلا مونہہ آناں جکدی لے تاں اوہ دے سامنے اک اجیہا گھرو کھلوتا ہویا اے جیہڑوں تکیاں جھکھ لندی اے۔ نرلا دیاں اکھیاں خوشی نال کھڑ جانداں نیں۔ اوہ کھوہ پھول پانی کڑھدی اے تے پر دیسی زون پیا دن تک پیندی اے۔ تالے پانی پیا ونڈی جانندی تے تالے اوہ دے سندھ کھول تکی جانندی اے۔ جیہڑوں پر دیسی پانی پلیندا اے تے دوہواں دیاں اکھیاں چار ہندیاں نیں تے نرلا شے رنگ رنگ وچ نشہ رچ جاندا اے۔ پریم دانہ۔

”پر دیسیا تیرا نال کیہ اے؟ نرلا نے پچھیا۔“

”پر دیسیاں دے نال نہیں پچھیرے مٹیارے“

”کیوں نہیں پچھیرے پر دیسیا؟“

”ایں لئی کہ نال پچھن نال ہر دے وچ اک اجیہا درد وں جاندا اے جھڑا کہ ہرے ہرے جھڑی مکا چھڑا اے۔“

”مینوں وی اجیہا درد چاہیدا اے پر دیسیا۔ تینوں تیری سندھ تا دا واسطہ ای۔ تون اپنا نال ضرور دس تالے ایہہ

دس کہ تون کھڑی نگر دی داوسٹیک ایں؟

”جے تون اجیہا درد ضرور سہیڑنا چاہندی ایں۔ تاں میرا نال روپ چندر اے تے روپ نگر دی دا رہن والا اے۔ نرلا اکھیاں بند کر لیندی اے تے تان سارا ساہے کے کہندی اے۔“ کھڑا سوہنا تاں اے، تے کئی سوہنی نگر دی دے رہن ولے او۔“

جیہڑوں نرلا اکھیاں کھولدی اے تے روپ چندر اپنی منزل دل مونہہ پیراں لیندا اے۔ نرلا کھوہ دی مومن تون تھلے پھال مار کے اوہ دے کڑتے نون پھڑ لیندی اے تے کہندی اے۔

”وے پر دیسیا! مینوں بھٹکے نہ جا۔ میں ایں پڑھڑی نگر دی وچ رہنا نہیں چاہندی۔ مینوں اوکس نگر دی وچ لے جا تھتے سندھ تاوے پھل نون پریم دی دا گل وکڑیاں پاکے لہی ہووے۔ جے میں ایں نگر دی وچ اک پل لئی دی رہ تھی۔ تاں مینوں پھنسیں مٹھے ہوئے پھل واکر رہنا پے جاٹے گا۔“

”میری منزل ہمت دوارے سندھ ناری۔ میں نہیں چاہندا کہ تیرے جیہی کڑی دے سوہل لوک پیراں وچ پھنڈے پے جاوے۔“

”میں ایہناں چھالیاں نون پھل سمجھاں گی۔“

”میں سندھ تاتے پاپ نہیں کرنا چاہندا۔ کڑھتے۔“

”ایہہ پاپ نہیں پریم دا امرت لے۔ روپ چندر۔“

روپ چندر جان گدا اے تے نرلا اوکس نون گھٹ کے جیہی پالیندی اے۔ اپنیاں ہتھیاں نال میرا گھٹکھٹ دے پر بارے ایں طراں چھٹکے نہ جا۔“

”نرلا چھٹ دے میں تینوں ازماؤنا مسی تے از مالیا۔ میں سمجھیا مسی کہ سندھ تا پریم واسنگ نہ نجا سکے گی۔ پر میرا خیال جھوٹا نکلیا۔ میں تینوں اپنے نال لے کے جاواں گا۔ ایہہ سن کے نرلا دی خوشی دا کوئی اوڑک نہیں رہندا۔ دونوں اکھنڑی ول تر پیندے نیں تالے روپ چندرے نیں تے تالے مٹھیاں مٹھیاں گلاں کر دے جاندے نیں۔ اجیہیاں گلاں کر دے کراندے کئے ای جھل بیٹے پچھے چھٹ جاندے نیں تے تالے کتیاں ای نگریاں اوہ ننگہ آندے نیں۔ اوڑک تھل آوتدا جیہدے وچ نہ کوئی رکھ اے تے نہ ای پانی دا نشان اے۔ ریت دھب نال اک دا ٹکر جھک رہی اے۔ جیہڑوں اوہ پھل اوتھے اپر تھوے نیں تے کالی سیاہ نہیری آہانڈی جھڑی روپ چندر نون نرلا کوں کھڑ دیندی لے، نرلا روپ چندر نون نون دی کوشش وچ اپنی پوری داہ لا ونڈی پر اوہ نہیں لھندا آخر اوہا دل ٹٹ جاندا اے تے ہنہیری دے تے جھکڑ لوہنوں پت جھڑ دے پیر واکر کھلے ایہہ سٹ دیندے نیں تے کدے آدھر۔ اسراں اوہ دے سارے سارے سریر تے چھلے پے جاندے نیں۔ جیہڑوں اوہ اپنیاں ول تکی اے تے اوہا دل اٹھ وین کردا اے :- (باقی صفحہ ۱۹ پر)

امرتا پریتم

! !

نغم نے آج توڑیا
گیتاں وا ت فید
عشق میرا پنچیا
ایہہ کیڑے مقام تے

دیکھ نظراں والیا
کہ بہنی آں پھانے
تلی وچوں بھر دی
چھلترنوں کڈھ دے

جس ہنیرے توں سوا
مہر کجھ نہ کتیا
اوہ محبت دے گئی
آج کرناں اتیر کے

اٹھ اپنے گھرے چوں
پانی دا کول دے
دھولوں کی بیٹھ کے
راہواں دے حاشے

عارف عبدالمستین

رات دمی بات

ماتیں اپنی جان توں پیاری تینویں زوں ،
پہ تال لاکے پیار پیسا میں کرنا ساں ،
اودھیا دنا دے پھلاں دی بھری خوشو سے دیبا وچ میں ترنا ساں ،
موج چ آکے چولی دتی میں گویا ،
” توں ایں میری شمع ، میں ترا پروانہ ہوں ! “
اودھ بولی : ” نہیں ۔ میں ہاں نہا ہی شمع ، تسی پروانے اودھ “
ایہہ کہہ کے اودھ ہسی ، اپنی گتے آپے شرمائی ، شرمائے بولی :
” ہائے ، میں کیہ کہتا سی ، کیہ کہہ بیٹھی ہاں ۔
بھری شمع تے تسی اودھ میں پروانہ ہوں ! “

اودھیاں جنھوان دیں سدھراں ، سماں توں چھنڈیاں سن
میرا مان دی اوس کسے کجھ ڈاٹھا حدوں باسرا سی
فیروہی اودھنوں چھیرن خاطر ،

اودھیاں ریشمیں زلفاں دے نال کھبڈ دیاں ہوں بول پیا ،
” سچی گل سچی لے ، مند تے آیاں ! جھ نہ رہندی لے ،
دوسریاں دی اگ دج اپنے آپ زوں ساڑن والے کہ ،
اپنی اگ وچ دوسریاں زوں ساڑ دے نہیں ،

تے ۔ اپنی اگ دج دوسریاں زوں ساڑن والے ۔
دوسریاں دی اگ دج کتھے اپنے آپل ساڑ دے نہیں ! “
ایہہ گل سن کے اودھ سے نین کٹو دیاں اندر منجھو لے آئے
میرے لجاں نے جہناں توں پی کے امرت دے ات منے اٹھائے !

ظفر قبیلک

سنت بگانی

پونال پچھے چپٹلاں
یا بدلاں دا بُرا تولاں،
کیسے وسیلے تینوں،
دل دا سد سہیوا گھٹلاں،
بھائی رہویں
کہ ساندے دھاویں
میرے شہرہ وچ تیراں چھٹلاں
یاں وی تولاں
تے تولاں وی میں۔
سُن دل کیسے دیاں گلاں۔ !

* * * * *

کبد القدر ریشک

اڈیک

پھمکال وانگ سدیر نانا تے نہیں نیر نلے
وچ اڈیکیاں سدھراں جاگن رکھ رکھ بڑھے کٹے
ساں ساں کر دے رکھاں ہیٹھاں سچاں شے وچ ڈبا
ادھ اسمانی ڈبے ترے تاریاں شے دل تتکاں
آپے دل نوں دیاں تہلی آپے ہنجر بھوکاں
ایویں گے ادھ کوئی آیا۔ ادھ ہن ہنجر و ہندے
ستجے ستجے تاریاں ہیٹھاں ایویں بھوڑے پیڈے
سختیاں راتاں نوں ایہہ مورا کھ کھ پے دوڑاں لیندے
تک تک دیدے راہیاں وانگوں تنگ رال چر ہندے
پھیرن آئے راہوں کھنچے پھیرے پل شے ماہی۔
خبرے کیڑے پیڈے پے گئے اپناں راہوں شے ماہی
خبرے مگر گئے کیس تنگ نوں کس من وچ جاوے

”دل دریا سمندر دل دونگھے کون دلال دیاں جانے“

محمد عظیم بھٹی

قوالی

ہس کے گل پاندے پھا ہی زوں
لیک نہ اوہ لاندے ماہی زوں
ایچے لوک بہار دے پھل نہیں
ہر دل وچ خوشبو بن گھل نہیں
ایہناں تے جگ واری او !

ایہناں کس سوچیاں ڈکیا اے
کیوں جیون توں دل اکیا اے
جر پیار وچ ہو جانڈے لکھ دے
اوہ سونے دا دل وی رکھ دے
جے لاندے نہیں یاری او !!

جے دکھ دا پینڈا کرنا ایں
جے سوال تے ای مرنا ایں
غیر وٹوہنے بن کے آئیے
کیوں دھوٹاں وانگر بہ جائیے
انج جیونا کس کاری او !!

انج جیونا کس کاری او !!

غلام سرور بھٹی

نظم کہ

توں تے کہندی سیں ایہہ بھٹی !

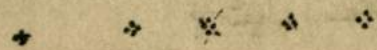
پیار تیرے زوں سینے لاکے
ساری عمر گزار دیاں گی
توں تے کہندی سیں ایہہ بھٹی،
تیرا پیار سہاگ لے میرا
ساری دنیا چھڑ دیاں گی میں
توں تے کہندی سیں ایہہ بھٹی،
زندہ نال تہاڈے رہی،
ایہہ تہاڈے پیار دی بدھی،
توں تے کہندی سیں ایہہ بھٹی،
ایہہ سب کچھ تے ہو روی بہتا
کتھے لے چوڑے وعدے
اج میں سوچیاں ایہہ بھٹی،
توں سب وعدے کیوں پھل گئی
سب اللہ توں تدار تھلاکے
میری دنیا چھوڑ کے نس گئی
غیر وی کراں دعا ایہہ سپنی
رب کرے توں تمہداں ہتیں
خوشیاں دے محلاں سچ و ستیں

عشق تیرے زوں دل سچ پاکے
جندا اپنی زوں واردیاں گی
گہنا میرا، لاگ لے میرا
یاد تیری نہ جھلاں گی میں
مرنا نال تہاڈے ہر سی
لڑوفا دا چھڑے نہ کدی
کھ نہ سکاں مشکل بہتا
کیتے سن توں پیار بھاشے
دولت دی شکار تے ٹھہ گئی
ہور کے نال اکھیاں لاکے
میںوں سپنی وانگوں ڈس گئی
(سجنی ڈس کے بن گئی سپنی)

کیانی گورمک سنگھ مسافر

غزل

کئی وار ارمان دل دے میں کھو ہے
 نکالے توں ہر وار قسماں دے اوہے
 بڑی مرض میوں، بڑی ایہہ بیماری
 سمجھ جان دی، کوئی بولے نہ بولے
 مگرن دا چھابا نہ اٹھیا زمیں توں
 بدوں یاد نکڑی تے اتوار توں
 محبت ای تعہید دا نام دو جا
 محبت بناں جان کھوے ای کوئے
 بھروسے دے امرت نہ تاثیر بدلی
 رقیباں دی تکلی تے کئی زہر گھولے
 پت جھڑوسے مارے بہاراں پچ نیرن
 بہاراں دے مارے کدے وی نہ نچے
 ملا دن داکم ہو گیا جسد کمل
 اوکے مفت بے رخی توں وچولے
 سفر نوں مسافر مگاندا چلا چل
 کدے تیز چل کے کدے ہولے ہولے

نذیر چوہدری (لیتہ)

غزل

زلف سے بدلاں اندر جیکر نین گلانی ملے ہوندے
 غزل اسادی رکھی ہوندی شعر ساڈے بے تیکے ہوندے
 نال گویڑاں سدھے سدھے رُوے پنچے منزل اُتے
 اسی وی کوئی رہبر چڑھے جیکر راہوں اُکے ہوندے
 پلکان اُتے چڑھ بنے واساں وی کوئی رتبہ ملدا
 کدی جے تیریاں اکھاں وچ بن کے اتھو لکے ہوندے
 آواں روز گلی وچ تیری وچ دیلاں کھبیا ہو یا!
 جیویں مرتے بھار مسافر سے مناں دے چکے ہوندے
 خالی سرول دیکھ کے تیرا نال غصے کیوں جڑھ پھڑکے
 جیکر کچھ وی ہمت، ہوندی دتیرے نے جھکے ہوندے
 ہے پہچان نذیر اک ایہہ آزاد ضمیراں والیا ندی
 تلواراں دے اگے وی نہیں سہرا نہ اندھکے ہوندے

ایس سورت

غزل

چار دن کیہ مسکرائے ساں اسی
زندگی بھر دے نہیں روئے پے گئے
دائخ تیرے میل نے دتے سی جو
اتھرواں دے نال دھونے پے گئے
رات بھر سحران دے دیوے بل بال
سر گھیاں ویلے بھگونے پے گئے
پیر نون آرام آجاسے نہ مرط
ایس لئی قصے ایہہ چھو بنے پے گئے
یاد تیری پھیر نہ آجاسے کتے
نیندراں توں خواب کھونے پے گئے

تنویر نقوی

غزل

کیہڑا آیا اسان دے ذہن اندر، کیہدی یاد اندر، منجھو ڈولہ گئے ہیں
کیہدے ذکر تیں دل اُداس ہر یا کیہدے غم تیں بسے کھل گئے ہیں
باداں گندیاں تیں اک یاد آئی، اوہ یاد بھی بن کے اک یاد گئی
پہانے ویلے من جو سیت گئے، من اوہ وی ہر ان صل گئے ہیں
نیل بولدی چمکدی بانج اندر اوہ دے واسطے ہے ہر آئی
خوشی نال پکار چو نہ طرف ہوئی، گوشے ہرک تیں سائے ہل گئے ہیں
ساڈے واسطے خوشی دیکار کدوں، اسی تے غلامی جوہ اندر
ساتھوں پھل دی ہرین ہر ہر ہوئے، پھل پھل کے پھل دی چکل گئے ہیں
کیہڑے بانج دی ہو گئے اوہ رونق کتے، مہ کمالیا سوناں نے
ایسے صبح دا نہیں ظہور ہوا، دیوے خوشیوںے ہر گل گئے ہیں
چلا چل تنویر نقویں چلدا رہو، اک دے منزل مقصود دی لجاوی
آخر کدی تے راہ صاف ہو سی، کیہ مویا بے جھکڑے چکل گئے ہیں

سعد اللہ کلیم

گیت

راہ سبک تک اسی تاسے
دے ماہی
ڈب دے جان دے تاسے
اونیاں پاندے، لگانگ اواندے
اک دو دن تے نگہ دی جانے
عمران کون گدارے
دے ماہی
پیار تہاں نال پاکھن گئے،
یوسف جیہے اک ایوں مل گئے
اسی تے کون دچارے
دے ماہی
سورکھے زلف تے بیچ پھران
جے لیکھاں نون ول پے جاون
اوہناں نون کون اتارے
دے ماہی
خط لکاک نون آوے تیرا
ساڈوں ایہہ وی فخر تیرا
دچ ساڈا نام پکارے
دے ماہی

سعد سواحلی
گیت !

ساڈن دیاں بدلاں وانگول چھم چھم نین پیے روز دے
گن گن تاسے رات دلاواں پل نہ ظالم سوندے
تیرے بناں کیہنوں سناواں دل دے دکھڑے پھل پھول
جد دا بھڑیا پلہ تیرا ویری ہو گیا جگ میرا
یولہ دے منڈے بول بول
تیرے بناں کیہنوں سناواں دل دے دکھڑے پھول پھول
زلفاں والی بھاسی پاکھے اکھیاں دیوچ گھر بنا کے
کیوں نہیں وسدا کول کول
تیرے بناں کیہنوں سناواں دل دے دکھڑے پھول پھول
ہائے جدوں دی لائی اکھی جھگ بیلے پھری تھکی
سر پہنے ماہی نون ٹول ٹول
تیرے بناں کیہنوں سناواں دل دے دکھڑے پھول پھول

سلامت اقبال
ترجمہ: ترقی احمد حسین احمد قلعاری

اسرار خودی

(ترقی جی برائے بڑے آدم نال اسرار خودی کا ترجمہ مکمل کر لیا ہے۔ اسی اوہ بے وچوں کچھ محنت سے رہے آں امید ہے وہ آگے زوں وی کچھ نہ کچھ مکمل دیا کرن گے تے ساڈا مان و دعاون گے۔ (اگرہ))

توں ایہہ قصہ سُنیا ہو سی جیونکر کے زمانے
گھاہ بہتا سی او تھے بھیدیاں اپنی نسل و جوانی
بھڑنا ایں بھیر نصیبیاں جہاں خبر نہ بھیدیاں
شیر مرے جھنگل و چوں اک دن باہر آئے
مڈھوں پیٹ جڑاں توں لیناں طاقت نوس و جوانی
شیر بہادر تے تاں نعرہ شاہاں والا لایا
بھیدیاں تائیں چیرن پھاڑن گتے شیر شکاری
اک سیانی بھید پرانی چالاں پاوون والی
اپنی قوم دی یے عالی تے تانی سخت نمائی
گلے اُلٹے سختال والے کر دی کر کر ماڑا
اپنی ٹھیک حفاظت کارن عاجز لوک نمائے

بھیدیاں نے اک بیلے اندر کیتے آن ٹکانے
وچ دلال سے دشمن و لوں خطرہ خوف نہ کانی
نازل اپن چمیت او نہال تے ہریاں آن بلائیں
آ بھیدیاں سے اجڑا تے او نہال غیلے پائے
سو سے پچھے ہر ڈاٹھے نوس ست وہیاں تنہا آئیاں
بھیدیاں دی آزادی تائیں پل مچ لوں و نجایا
لاولال ہوئی رت ہتھوں جوہ بیلے دی ساری
مکر فریوں چڑھ آسمانیں ٹاکی لاہون والی
شیراں سے اس ظلم تسم تھیں ہو گئی پانی پانی
کم تدبیروں محکم کیتا کدھیا دلدا ساڑا
جیلے عقلوں ڈھونڈن نالے کر دے زور بہانے

قید غلامی دے مچ دکھ جدو ڈاڈا آن نشانے
طاقت سمجھ تدبیر والی فریاد سنے کم آئے

روح ادب
محمد الدین بشیر ڈسکری

ماندری

حاکم دین جٹ اک سدھاڑتے ننگھا جھیا بندہ سی جیہڑا ہڈ جھن کے واہی کر داسی۔ ایہی سوانی رتھتے
چسکوری تے مکوس جیہی زانی سی۔ جتھوں نہ ای رب دا خوف نہ ماپیاں دی بچ سکتے نہ ای اپنے خاوند دے
برے بیلے نال کوئی واسطہ سی۔ آنجی تاں نہاد سے فضلن ساریاں جتساں آوندیاں سن۔ تے دودھ گھیر دی دی کوئی
تھوڑ نہیں سی۔ پر ایس کچی زانی دے تیرے پاروں گھر وچ چوک چکاتے ڈرگا ہوں دھکاسی و پیارے حکم دین
دے نصیباں وچ کھن گھرتے خیر وڈی شے اسے۔ نالھ کک باجرا بھی دی بچ نال کی ہوئی ویلے سر روٹی دی نہیں
سی۔ جد کہی اوہ تھوڑ چکا کھو توں گھر آوندی ادھنوں گھرو دی بس بھی تے یے سوادی رن ترکاری تے جھا جھو روٹی ای
لدی سی۔ کئی داری اوس آسے پڑ چھتیاں توہن دی کوشش کیتی پر کمون گھیو والا کد بندے جھندے دی کچی اپنی دن رتھتے
دی ہتی نال برگی دیکھے اوس پران چھوڑتے سن۔ اک واری پھولا پھروئی کر دیاں مٹی سے بہانہ دیاں دی پال گھرم ڈگ
پچھتے کئی منٹ، چاچیاں، بلنیاں، گڈوسے، گھیاں، توڑیاں، بھٹل، کلفیاں تے دوسرے بھٹ گتے۔
رتھتے پاڑے بیٹھی گکڑی وانگوں کر دکی۔

”دے جن دیاں توں روڑیاں، کہہ پتا تاشیاں لیناں ایں؟ سارے بہانڈے بھن چھڑے نی!“ کچھ
دی نہیں، اینویں تئی پئی ہوندی ایں۔ پال جہرے گڈوسے نال کھہر کے ڈگ پئی لے، کپڑا گل اسے اپنے سپی صوڑ
گھیار دے گھروں ہور سناڑے لے آ۔“

پندرہواں رتھتے ہالی چھڑی چھاڈی سی۔ اوہدا ہتھ روکن والی نہ دستس سی تے نہ کوئی نشان ای سی۔ اپنی جیہڑا
رکھن واسطے چنگا چوکھا دکھرا پکا رکھ دی سی اتے آندھیاں گانڈھیاں کووں وی ٹوکا کے ہٹتی ہوئی کھاندی سی۔
راتیں کھنڈ پانکے دودھ دا بھٹل دی ڈپھ جاندی سی۔ پورا گانا شہروں منگوا کے چھت وچ ٹنگ رکھ دی سی۔
چھڑوسے ریزیاں، کھانے، نگدی، گری سسری وغیرہ جی کرے سنتو بھا بھڑے دی ہٹیوں لپ جھوڑا،
پیر پوٹی، توبہ دانہ پھکا دے کے آوندی سی۔

راتیں تر کالوں ویلے بھنجیالاں تھو جو یا ہویا سی۔ کھہرے دے بیڑا، پوٹی، ڈھول تے تھکے دی تواری
نے لہو رنگ لویا کہ حکم دینے آگیاں ندیاں جاگو میٹی ہو کے منجی تے وگن وچ لٹاں پئے گیا۔ کھوہ توں چلی گویاں دیاں

وچ گھرو تے اوہیڑ جنیاں نے پڑھیا ہویا سی۔ اک جوان میاں دی جوڑی تے دو جا پٹا دجا رہیا سی۔ تہا کن تے ہنڈ رکھ کے تے منہ گواسہ کر کے وار لا رہیا سی :-

کھینڈن دے دن چار دیہاڑے ، کیر منڈے کیر کڑیاں
کھینڈ کھینڈیاں شااں پییاں گھپ مہیریاں چڑھیاں
لکن بیٹی بھل گئی منڈیاں ، بدلاں لائیاں جھڑیاں ،
بھل گئے سب کھینڈن ٹاپلاں بچ ڈوسے وچ وڑیاں
وچھے وپرٹے کھوڑ کڈھن ، سنڈھے کر دے اڑیاں
وستر گئیاں ادھ بھڑکاں اڑکاں نہیں پنجابیاں دھریاں
کے بٹھیر سبیں او سا نییاں جگ تیرے دیاں تڑھیاں

سب مخلوتاں اک دوسے دے کارن وختیں بھڑیاں !! او۔ او۔ او۔ او۔ جواناں جاے جواں

سرتوں تار جئے پانی

ایس سرتال دے سب دے ورس وچ حکم دین گھوڑی بندرے سوں گیا۔ رات دے پچھلے ویلے سنے مچ کپہر ویکھدا اے پئی علاتے دے جاگیر دار دے پیادے اُسوں منکر دی لاکے دھروں لگ پئے تہیں اتے اوہ زارباں کر داسے۔ بی بی میں بے تصور آں ، حکم کول میوں نہ کھڑو۔ ایسے کچھ دھروہ وچ ترمیک کے ادھری اکھل گئی۔ اوہ منجھی توں اکھ کھلواتے آسے پاسے ویکھ کے ڈھکیاں دی جوڑی کھولی۔ ہرنالی کیتی تے چھنبتے رکتھ پٹیاں وچ جاکے جھوٹیں واپن لگ پیا۔ سٹھنے نے وچارے نوں مو جھان کیتا ہویا سی۔ تے ادھا دل کلنے نہیں سی۔ دو تین وار ڈھکے چلے بان توں توں کول پچھے۔ مہن اوس ہتھی مٹھ وچ گھس کے پھڑی ، تے پب نال کڑوں دین دے کے چھالا دھونگا لادتا۔ تے ڈھکے دی پوچھل نوں مروڑا دتا۔ کڑک کر کے بل تے کڑمڑک گئے۔ اوس چھیتی نال پنجابی دیاں اڑکیاں کڑھ دتیاں تے جو تر مٹھتے تے جوے نال ولپٹ کے ڈھکے کھول دتے۔ ڈھکیاں نوں ہک کے کھوہ تے آباتے و لگن وچ دو جیاں جو کھراں نال کھڑی آتے بنہ کے ادھنیاں اگے ٹھوڑے کوپٹھے سٹ دتے۔ آپنا تہ پنجال کول بہر کے سٹھے دے دو چار سوٹے لائے ، تے کیرتے کرن لگا۔ چاچا آج دا دیہاڑا تے پراٹھس اے ، بل دی بچ گئی اے تہ کپھڑی وڈی گل اے؟ بلاں بچ دیاں رہن دیاں نہیں۔ بٹھکر کڑھکیاں دی بٹھل وگ جی جوڑی پنجالی نہیں گئی۔ پڑ اج توں ایہاں ویکھ کیوں ایس؟ ” کچھ نہیں چاچا۔ ” حکم دین کہا۔ ” خواب وچ راتیں جاگیر دار دے پیر دے کچھ دھرو کر رہے سیں۔ خدے کی ہوناں لے !! ” آدے کلیا۔ ” ختو آکھیا ” تہاں تے چت نہیں دھریا۔ جا پٹرا شادا شتے پنڈ جاکے بل نوں کڑی چڑھایا۔ تے کڑو فاس بوا یا۔

حاکم دین ٹھی ہوئی بل کڑھ میت منڈھے آتے چاکے پنڈول ٹھیا۔ پنڈاپڑ کے سدھی شرف تر کھان دی دکان تے بل جاسی۔ شرف نے سر ایسے لوہار کولوں بل نوں کڑی چڑھا دتی تے آپنی نواں کڑو بنا کے اُہرے وچ جالا ٹھکرا کے بل نوں چاہڑ دتا۔ ایس کم وچ کناں ای ویلا ہو گیا تے حکم دین نوں بھک لگ پئی۔ اوس سوچیا چلو گھر جاکے روٹی کھالینا آں۔ ضرور چاکے کھوہ نے جلاں لگا۔ جھروں گھر آپڑیا۔ کپہر ویکھدا اے پئی جھڑے چڑھے ہوئے نہیں تے چدرھانی مینڈے کے کھوہ تے ٹر گئی اے۔ اوہوں ڈاڈھی بھک لگی ہوئی سی۔ ہنڈرا مر دے کے رسوئی وچ وڑ گیا۔ تے چھتے کول پھیر ، لاندی تے دیگھی ول تھہرا پیا۔ ویکھ کے جئے دیاں اٹھیاں اڑیاں ای رہ گئیاں۔ دیگھی وچ سینریاں سان گھوڑاں تر۔ کول ای مٹی دے اک کچے وچ دودھ کھنڈ۔ دیگھی وچ ای کھنڈ سٹ کے ساریاں سویاں کھا گیا تے جھال تے ہتھ پھیر کے سامنے کپہر ویکھدا اے کہ اک طباطبائی چھلے نال کئی اے۔ چھاپا چکیا تے جیٹی دودھ دی کپہر نظر پئی۔ ہتھ نال ای چٹ گیا۔ زیادہ مٹھا کھان گھروں منہ سکوناں کرن تے اُہا جی کیتا۔ توڑی توں چینی لاه کے اوس ڈھکا پئی اک پاسے گدلاں داساگ اے۔ تے دو جھکچھے بچھے ہوئے لکڑ دیاں دو چار بوٹیاں نیں۔ منہ سکونا کر کے پڑسن ہو گیا۔ اُتاں چھتے تے پونگناں دی تاڑیا ساو۔ ایہہ دی چوہ گیا تے اک وڈا سا ڈکار مار کے آکھیا: ” شکر اے ریا جے آج میں وی رجیاں۔ بے روزا پھو جیہا نقل کرا دیں تاں کپھڑی وڈی گل اے، تیرے خزانے بھرے ہوئے نیں۔ ” فیر اپنے دل وچ آہندا اے :- ” ایس چڑیل رحمتے دی بچی نوں ستھرا سو کے ملا لگا۔ دکان وچ ای نہیں ہی۔ آپنی کنویر چکے لاندی لے، تے بیٹوں آھڑیاں ونگوں رکھی سکی تے کے گھروں لاپی جاندی اے۔ ”

راج پن کے حکم دین شرف تر کھان دی دکان تے آکے بل منڈھے تے چائی۔ راہ وچ کھوہے توں پرتدی جگت ماسی سھرائی تے اوس حکم دین نوں کہا پئی۔ رحمتے کھوہ تے اڈیک ہی لے۔ حکم دین کھوہ ول ٹر پیا۔ قردوں باہر کھالیں پاروں ادھی ٹور کھو اوکھی اوکھی سی۔ جیوں ای اوہ کھوہ دے کول اپڑیا ادھی مینوں رحمتے پر چلنے وچ کھلوتی اُہرا راہ تگدی نظر پئی۔ اوہوں ویکھ کے حکم دین ہرڈی لنگا کے ٹرن لگ پیا۔ تیرے پنہتا تے رحمتے پھچیا :-

رحمتے :- دے جٹا کیوں ہو یوں ویکھو!

حاکم :- نی جٹھے مینوں پیرو پیرو!

رحمتے :- دے جٹا کیوں پالی آکھپ!

حاکم :- نی جٹھے مینوں رو گیا سہپ!

رحمتے :- دے جٹا کچھ تھو کے شا کے!

حاکم :- مینوں تھو دے من دھاکے!

رحمتے :- وے جٹا کچھ کوندا کاندہ ؟
 حاکم :- جیئوں سینویاں وچ گھیر کھنڈا
 رحمتے :- وے جٹا اوہ کیتویں جا پے ؟
 حاکم :- چٹی کھیر جیئوں وچ طپانے !
 رحمتے :- وے جٹا اوہ کیدو کولساں ؟
 حاکم دین :- جینویں چھت مریچ پوناں گتیاں ؟

رحمتے دل وچ آکھیا پئی حاکر گھردیاں نول کھانا اہدا سارا بھیتتہ جان گیا اے۔ اوہنوں سن میں کسے پہاہی تے اوگت وچ پاواں تے تاں پھٹکارا ہوسی۔

اوس علاقے تے جاگیر دار تے گل وچ نہر باد دا انددارے چوڑا سی۔ کئی میکم، ویدتے ماندی واہ لائیکے سن۔ پر نہ ای اوہ پھوڑا پسدا سی تے نہ ای اوہ کپیل وچ آوندا سی۔ اہرے اہلکالا ڈونڈی پٹوئی پئی جیہڑا حکیم، ویریاں ماندی جاگیر دار تے پھوڑے دا علاج کرے گا۔ جاگیر دار اوس نول اپنی ادھی جاگیر بخش دیوے گا۔ تے جیہڑا علاج نہ کر سکيا اوس نول بھلے لادتا اجاویرا۔ ایہہ اعلان سن کے چوسرانی رحمتے نہیں جاگیر دار تے پیارباں نول جادو تیا پئی اہدا خصم پوہدی حاکم دین بہت وڈا ماندی لے۔ پیادیاں نہیں حاکم دین توں کوہ تے جانیا۔ حاکم دین ہتیل کر لایا پئی اوہ ماندی واندی کچھ دی نہیں۔ پر پیادیاں اہدی اک ہی نہ سنی تے اوہنوں دھرو دھرا کے جاگیر دار تے محلاں ول سے تے۔

حاکم دین بدھارتو تھا، دل گیر، غوجھان تے اپنے نصیباں تے رچھدا بھجدا ترودا جاندا سی۔ گھاتے پئی ہوتی تریل دے تریجیاں وانگ اہدی اکھاں دیاں جھنپیاں وچ اتھرو ٹہل سے سن۔ ماہ وچوں اوس سروٹ دا اک لٹاں جینا پتیر پڑیا۔ جاگیر دار کول اڑکے اوس اہدا گل دیکھیا چا کھاتے سروٹ تے تیرنال اشارہ کر کے عیاڑا کرنا شروع کیتا۔

اوسے لائکے گورے وںہڑیا تیزوں پھرے دیکے پایا
 طفیل سندا دی چھوڑا
 بل بچی تے گھس آیا، مینوں بیک نے بڑا ستیا
 گھر جا کے جنڈا لایا ایس دن نے پکڑا بہا یا
 طفیل سندا دی چھوڑا
 اک ! ہڈی تے دو کچھیاں میں دیکن کس توں پچھیاں !
 طفیل سندا دی چھوڑا

ایہہ اچرج منتر سن کے جاگیر دار کھنڈہ کھنڈہ کر کے ایسے نال ہتیا کہ اہرے گل دا پھوڑا چوس گیا۔ تے اہرے ساہ سوکھا اڈن لگ پیا۔ پلاں وچ ای گتیاں باتاں کرن لگ پیا۔ اوس حاکم دین نول کھپیا، اوسے ایہہ کہو جیسے منتر پلے تی ؟۔ حاکم دین عرض کیتی : " مائی باپ میں ماندی واندی تاں کچھ نہیں۔ اصل گل ایہہ اے پئی میری کھنڈی تے چکوری رن نہیں اپنا بھیت کھل جان یادوں مینوں چھاہے لوان دا جنن کیتا سی۔ میں اپنے دل نال دوچار گلاں کیتیاں نہیں۔ جنہاں نول تھی منتر سمجھدے او۔ میرے بلداں دی بہکویں جوڑی خورے ہن ہوراں ہتھیں چڑھ گئی ہووے۔ جاگیر دار سادی گل سمجھ گیا تے اپنے اعلان دے مطابق اپنی ادھی جاگیر حاکم دین نول بخش دتی۔ حاکم تے دن پھر گئے تے اہرے سارے دلدر دور ہوئے۔ سیانیاں دی کہبت اے پئی دین والا جدوں دین تے اوند اے تے چھت پاٹکے دیندا اے تے بغیر نال بڑو کیتیاں دیندا اے۔ سٹھرے ہوراں آکھیا سی :-

" بن مانگے موتی ملوے، منگیاں ملے نہ کھیدے۔ کھ دی لعنت سٹھریا جے مونہوں آکھیں دیہہ "

مکتبہ

پنجابی ادب دا چھاپن دا پروگرام

پہلی وار

نرمکالی بھاریاں دیاں چونیواں چیزاں

پنجابی وچ

ہسپانوی ڈرامے _____ ؟
 فرانسسی ناول _____ ؟
 _____ تے

اوکاڑہ نول نظماں _____ ؟

اگلے پرچے وچ کل دیکھو

ادبی سرگرمیاں

(بھارت وچ)

کچھ سچے آئندے میں پنجابی زبان سے ادب دی ترقی ہو کر پورے پاکستان سے بھارت وچ سرکاری پدمرتے اوم جو رہیا اسے اوندے بارے کدی کدی دسیا جایا کرے۔ اسی ایٹکی شری لال سنگھ جی ڈاکٹر کیر سنگھ پنجابی پٹیایار دا انٹرویو چھاپ لہے آں۔ پاکستان بارے اگلی واری لکھاں گے۔ (ادارہ)

سوال :- شری لال سنگھ جی ! پنجابی ادبی ترقی (ترقی) کی سرکار کیر کدی پتی ہے ؟

جواب :- پنجابی اک نزار وانی بولی ہے پر شہادت تک ایہہ سرپرستی توں آئی ای و انجی رہی ہے۔ ایس دا وکاس خودرو پھل درگا آتے ایس دا واپارڈی ناسے وانگ آپ جہاں رہیا ہے۔ آزادی ملن توں ایہوں دی جنگ سرکار نے مہاتما گاندھی دے سچن "لوک سچ، لوک بولی وچ ای پیل سکدا ہے" تے پھل پارھدیاں سنگھ لاء وچ و کھرے و جھاگ (شعبہ) دی سٹھاپنا کیتی۔ ایہہ و جھاگ پنجابی ادبی ترقی پکھاں تے کم کرہیا ہے، پنجابی لوں راج کات دے کماں وچ چاؤ کرن کی بنیادی رٹاں دا پورا کرنا

(۲) زبان سے ادب نوں پر پھلت کرن کی سرکاری پدمرتے اپدے کرتے۔

(۳) دو یا رتھیاں (طالب علم) ساہتکاراں (ادیب) تے ساہتک سچاواں (ادبی مجلساں) نوں آتھاہ دینا۔

سوال :- راج کات وچ پنجابی چاؤ کرن کی سرکار نے بن تیک کیر ادم کیتا ہے ؟

جواب :- پنجابی چاؤ کرن کی چار لوڑاں بنیادی ہن۔ (۱) سینڈھ کوٹش (عبادی لغات) تیار کر تے (۲) اوردے انگریزی دے ٹیکنیکل شبدان دے ڈیکوین پنجابی شبد گزٹا (۳) سرکاری ریکارڈ پنجابی وچ ترجمہ کرنا۔ (۴) سرکاری ریکارڈین (ملازماں) نوں پنجابی سکھاونا لوکاں نوں چھینا درکار ہے۔ پچھلے ورھیاں وچ ہوسے کم دا ورنن ریمان اسرکاری اوم دی مونہہ بولدی تصویر ہے۔

۱۔ کوٹش۔ پرانک پنجابی کوٹش دی گھاٹ نوں دد کرن کی سچھے پنجابی ساہت وچ شبد چرن واکم انجیا گیا ایس کوٹش وچ اک لکھ شبد (لفظ) شامل ہون گے۔ شبدان دا ویاکرن (گرامر) آتیہی اوتھہ بھید، اتے رہنما توں آئین ہوسے۔ محاورے تے اکھوتاں دا سچا ویر واکوش وچ درج کیتا جا رہیا ہے۔ ہن تک ۲۵۰۰۰ شبدان دی پہلی جلد چھپ چکی ہے۔ ۲۵۰۰۰ شبدان دی دوجی قسط پر کچھ توں مکمل کر کے پریس نوں چھپن کی بھیج دتی گئی ہے۔

تیسری جلد واکم مہتہ وچ لیا ہویا ہے اتے چوتھی تے آخری جلد ۱۹۶۲ء وچ نیر سے چار من دی پوجا (منصوبہ) ایس توں بناں دو بھاشنی تے تے بھاشنی کوٹش واکم ناو نال چلاکے، ۶۰۰۰۰ شبدان دا مندی پنجابی کوٹش چھپ چکا ہے، پنجابی مندی کوٹش کی پہلی جلد پریس نوں چھپن کی بھیج دتی گئی ہے، اردو، مندی، پنجابی تے بھاشنی کوٹش دی پہلی جلد مکمل کر کے پریس نوں بھیجی جا چکی ہے۔ اتے دوجی جلد واکم مہتہ وچ لیا ہویا ہے، سنسکرت، ہندی، پنجابی کوٹش کی ارنجیا ہویا ہے۔

(۱) ایل سبھ لوڑیندے کوٹش دی تیاری واکم اکر کے چھو رہیا ہویا ہے۔ اس کیتی جاندی ہے کہ شکاری کھیتر وچ پنجابی سنگھ ای آنت بھاشاواں دی قطار وچ آکھری ہوسے گی۔

(۲) ٹیکنیکل شبدان کی۔ راج کات دے کماں وچ پنجابی دی درتوں کی ایہہ ضروری ہے کہ انگریزی تے اوردو دے ٹیکنیکل شبدان دے ڈیکوین پنجابی شبد تیار کیتے جان۔ سبھ توں پہلاں عدالتاں دی درتوں کی ۱۰۰۰۰ شبدان دا انگریزی پنجابی کوٹش چھاپیا گیا۔ پیر ۱۳۰۰۰ شبدان دی سکول شبدان کی، جس وچ سکول کیتیا دے ۱۳۰۰۰ مضموناں تے لوڑیندے شبد وچ ہن، چھاپی گئی۔ ایس طراں راج کات دیاں موٹیاں رٹاں دی پورتی کی اک ہزار شبدان دا انگریزی مندی پنجابی کوٹش تیار کیتا گیا، جس دیاں دو ایڈیشن چھپ چکیاں ہن۔ پر شاسن شبدان واکم واکوش جس وچ ۱۰۰۰۰ شبد درج ہن، سو دھیا جا رہیا ہے جو ۱۹۶۱ء وچ چھپ جائے گا۔

(۳) ترجمہ۔ سرکاری ریکارڈ تے ترجمے واکم بہت وصال ہے، لگ بگ ۱۰۰۰۰۰ صفحیاں دا پنجابی ترجمہ لوڑیندا ہے۔ ہن تک ۳۰۰۰۰ صفحیاں دا ترجمہ مکمل ہویا ہے۔

(۴) کرچاریاں دی سکھا۔ سرکاری ملازماں دی سکھا کی پنجاب بھروسہ سکھا شری چاؤ کیتیاں جو فروری ۱۹۶۰ء تک جلدیاں رہیاں۔ کرچاریاں دی پنجابی یوگتا پر کھن کی ہن تک پنج کورس ہو چکے ہن۔ چہناں وچ لگ بگ ۹۰۰۰ کرچاریاں حصے کے پاس ہو چکے ہن۔ تے ۲۵۰۰ کرچاریاں دا نتیجہ ۲۰ ہینا وناں وچ نکل وایا ہے۔

اے توں پنجاب سرکار نے سرکاری نوکری کی مندی تے پنجابی دی میٹرک سٹیٹڈ دی جانکاری لازمی نچت کر دتی ہے، ایس طراں بھاشا و بھاگ رشعیہ، راج کات دے کماں وچ پنجابی چاؤ کرن کی چوہن یا سے اوم کرہیا ہے تے ہر سچھے چو کھی سچھتا پراپت کر چکا ہے۔

سوال :- سرکار نے پنجابی بھاشا تے ساہت (ادب) دی پر پھلتا کی کیر تے کیر تے اپدے کیتے ؟

جواب :- سبھ سنہی۔ نکاں بیان دے قابل ہن۔

۱۔ ادبی ترجمے۔ پنجابی ادب دے بنڈار نوں بھرت کی اتے اتم وچاراں نوں پنجابی عوام تک پہنچاونا کی، ہباں یکس کال دیاں رچناواں (تخلیقات) نوں پنجابی وچ ترجمہ کر کے چھاپیا جاوے، تھاس لوڑی و

"T.E.S.S" ایچ جی ویلنڈا - سناردا اتھاس "مارڈنزا" چاوسو پاؤ "احمد کرمانی دا "حاجی بابا" سید سلمان ندوی دا "عرب ہندو سے تعلقات" سنت و فحاشی دے "گیتا پودھن" سے "سکھشن و چار" لاہور پبلشنگ ہاؤس دا "ہماں بھارت" اتے منشی پریم چند دا "گودان" پنجابی وچ اٹھلے گئے نیں۔ ہماں گاندھی جی دے ڈاکٹر ڈیوگور دیان ساریاں رچناواں نول پنجابی وچ پیش کرن دا کم مہجے دھجے لیا گیا اے۔

(ب) پنجابی زبان تے ادب دی تاریخ - پنجابی زبان دی معیاری تاریخ مکمل ہو چکی اے اتے جدے سال پنجابی پانڈکھاں دی بھینٹ کردتی جائے گی۔ پنجابی ادب دی ۱۲۰۰ صفحیاں دی تاریخ کھوئی جا رہی اے اتے آس اے ایسے سال مکمل ہو جائے گی۔

(ج) پنجابی شبد جوڑتے ویا کرن - پنجابی دے پرسیدہ ودواناں دی کمیٹی مقرر کر کے پنجابی شبد جوڑاں دے نیم (اصول) تے ویا کرن سکیت تیار کر لے یا چکے نیں۔ ایہ اصول ٹریکٹ دی صورت وچ چھپ چکے نیں۔ ہن مچھے پنجابی جگت دی سائے نول مڑا کر سرتے اک سار کرن لیا ماسک پتر "پنجابی دنیا" (پیشیاں) دا ویا کرن تے شبد جوڑ نمبر چھاپ کے پرسیدہ پنجابی ادیبان، علماں تے کھر جیاں نول دنا یا گیا اے۔ آئے کھواں دے ادھار تے شبد جوڑ سوال نول آخری ٹوپ دنا جاوے گا۔

معیاری پنجابی گرامر لکھوان لئی تیجے پنج سالہ منصوبہ وچ کافی روپیہ رکھا گیا اے۔
(د) ادبی مقابلے - شعبہ پنجابی و نول ہر سال اتم کتاباں نول انعام تے جانڈے نیں۔ شاعری، ناول، تنقید، افسانہ نگاری، لسانیات، سائنس، ترجمہ وغیرہ آتے کھیاں معیاری پستکال دے مقابلے ہرندے نیں تے انعام تے جانڈے نیں۔ ٹک پگ... ۱۰۰ روپے پنجابی دیاں اتم کتاباں نول انعام وچوں دنا دے گئے۔

وک، مذاکرے - ہر سال ادیبان نول کھٹے کر کے کھوج پھرے مضمون پڑھوانے جانڈے نیں اتے پنجاب دے اچھے ادیبان تے پروفیسران نول وچار وٹاندرے لئی مذاکراں وچ حصہ لین لئی بلایا جاندا اے۔ مگن تک ۱۰ کھوج پھرے مضمون لکھوانے تے پڑھوانے یا چکے نیں۔

لے، ہتھ لکھتاں تے نایاب پستکال - راج بھروچ کھنڈیاں تھہ کھتاں نول اچھے آدم راہیں بھین، نریدن، تے سجان دا جن کیتا جاندا اے، ایسے پنجابی زبان دے شعبہ وچ ٹک پگ... ۵۰۰ تھہ کھتاں کھیاں کیتیاں جا چکیاں نیں۔ ہم سبھی دی فزوشینٹ کاپی انڈیا آفس لندن توں تیار کروا لئی اے۔ چلے سال وچ بھارت سرکار دی امداد نال اک لکھ روپے دی لاگت نال پنجابی دیاں نایاب تصنیفات تے قیمتی ہتھ لکھتاں چھاپن دا منصوبہ بنایا گیا اے۔

(۴) اسک پتر - شعبہ داسک پتر پنجابی دنیا، پنجابی وچ آکھیاں سب (تنقیدی ادب) شروع کرن دا

مورڈھی اے - پنجابی جگت وچ ایس دی نوکیلی مثال اے۔ ایس دے ویشیش اک (خاص نمبر) دور۔ جیانی گورداس، گورداس، وارث شاہ، شاہ حسین، گورداس تے باوا فرید، نایاب تخلیقات کھیاں جانڈیاں نیں۔
سوال - سرکار نے دیہاتیاں (طالب علمان)، ساہتھ کاران (ادیبان) تے ساہتھ سنتاواں نول کوہن آتھہ دتی اے؟
جواب - ست طراں :-

(۱) وظیفے - میٹرک، ایف اے تے بی اے دے پنجابی امتحاناں وچوں پہلے نمبر تے رہن والے طالب علمان نول ۳۰، ۵۰ تے ۷۵ روپے دے ماہواری وظیفے دو سالان لئی دتے جانڈے نیں، ایم اے پنجابی وچوں پہلے نمبر تے رہن والے طالب علمان نول کے خاص نمون تے کھوج کرن لئی ۲۰۰ روپے ماہوار وظیفہ دو سالان لئی دتا جاندا اے۔

(۲) مباحثہ، ڈرامہ تے شعری مقابلے - پنجابی شعبہ ہر سال ضلع، ڈویژن تے راج پور تے مباحثہ، ڈرامے تے شاعری دے مقابلیاں دا پربندھ کردا اے۔ پہلے، دوجے تے تیجے نمبر تے اون والے ویاکتیاں (افراد) نول انعام تے جتن دایاں ٹیماں نول شیلڈاں دتیاں جانڈیاں نیں، ایس سال ۱۹۶۵ پے ایس شق لئی راکھی کیتے گئے نیں۔
(۳) ادبی مال لئی خدمت - ہر سال پنجابی دے اک ہماں ادیب نول سالانہ تقریب تے ۱۱۰۰ روپے دی تقیبی سر دیا تے سرٹیفکیٹ نذر کیتا جاندا اے۔ جیانی ویر سنگھ تے لال دھنی رام چاترک جیسے مورڈھی ادیبان توں لے کے امرتا پرتی تے برنت گارگی جیسے نویں پوج دے سر مور ادیبان نول سنایا جا چکا اے۔

(۴) مشاعرے - ہر سال پنجاب دے چوڑیاں شہراں وچ پنجابی شعبہ و نول شاندار کوہی دیار کیتے جانڈے نیں، مگ پگ سارے شاعران نول واردواں دے پتر جیسے جانڈے نیں، پچھلے سال پنجابی سٹیج دی سیوا دی پرنسٹن وچوں استاد شاعر ودھانا سنگھ تیر نول سالانہ تقریب تے ۲۵۰ روپے بھینٹ کیتے گئے نیں۔

(۵) سجاواں نول مالی امداد - شعبہ ہر سال ادبی سجاواں نول سرگیاں ادیبان شاعران دیاں برسیاں نول لئی امداد دیندا اے، ایس نول نال اتم ادب دی اشاعت لئی مالی امداد تقسیم کردا اے۔ بھین بھین پنجابی سجاواں نول ہن تک ۲۱۰۰۰ روپے دنا یا چکا اے، اتے چلے سال وچ ایس لئی ۱۰۰۰ روپے دی رقم راکھی کیتی گئی اے۔

(۶) لیکچر فونڈ - غریب ادیبان تے سرگیاں ادیبان دے پروڈاں دی مالی امداد لئی ۱۰۰۰ روپے نال ٹرمٹ لائی کرن دی سکیم تے منصوبہ وچ شامل کیتی گئی اے، شری راجپال جی و نول لیکچر دی امداد لئی دتی ۵۰۰ روپے دی رقم پنجابی دے لیکچر شری گرانڈ تھہ کھتے سرگیاں شری کیرانا تھہ یا تھی دی دھرم تھی (دوہٹی) نول دتی گئی اے۔
(۷) سٹھاک بنداں - پنجابی شعبہ پنڈ پنجابیاں دی مدد نال پنڈ پنڈ ادبی مجلساں قائم کرن دا جتن کر رہیا اے تاکہ حوام ادب دے کول تند نال پیار لڑی وچ پروتے جاوے۔

پڑچول

کتاب :- سفر دی رات • شاعر :- منیر نیازی

مکمل :- ۲ روپے • ملن داپتہ :- داستان گز پبلشرز ۲۷ دی مال - لاہور

کڑی خوشی دی گل اسے کہ منیر نیازی نے اردو وانگ پنجابی وچ وی اپنا رنگ دکھ ای رکھیا ہے۔ آنج دیکھیا جاوے تان منیر نیازی دی انفرادیت ہر تھاں اپنا آپ دس دیندی ہے۔ کہے اوہ دیاں دس بھریاں لکھاں وی تان لطیف تاثرات توں جانوں کردیاں سن، ایہو لطافت ناں دی شے ای اوہ دے دکھرے پن دا ڈھلے۔ "سفر دی رات" دی کوئی نظم چمک کے دیکھ لو۔

منیر نیازی شے شہری احساس وچ ساڑوں دھیرے ویلے دی کسک سائی دیندی ہے مائیاں ہونیاں مویاں درد تے مس اوہ دے شخصی کرب دی تشکیل شے ذمہ دار تیں۔ اوہ دیاں دو نظماں "میں" تے "وحشی عورت" ایس گل دیاں گواہ تیں، پر اوہ دی فنکاری دا کمال ایہ ہے کہ شخصی کرب توں انتہائی غیر شخصی ڈھنگ پھ بیان کردا ہے ذات، ویلا تے تھاں دے چکراں توں اٹانگہ کے غیر ذات نال گھل بل جاندا ہے۔ اتے ایوں شاعری توں عالمیگر حقائق نال آشنا کردا ہے۔ "سدمی جیہ گل" اتے "مکیاں ہونیاں چیزاں" دل دھیان مارن نال ایہہ گلاں کھل جان گیاں آنج دیکھیا جاوے تان "بہادر دی موت" اک سدھی پدھری جیہ کہانی والی نظم ہے۔ پر گڑھ نال دیکھین نال پتہ لگے گا، کاش عوامی دارو تانیں رونداسگوں اپنے اجمکے سیاق و سباق دا غیر شعوری ماکرا کرن مڑوں شخصی الجھناں شے

دے سلجھان دا بحیثیت لہجہ ہے۔ اتے ایس طراں اجتماعی زندگی دے استعاریاں توں انفرادی سنے کھدا ہے۔

ایوں دوسرے دیلیاں دی کسک وچ شخصی تے اجتماعی زندگی دے عناصر رے ہوئے تیں۔ پر منیر نیازی دی شاعری ذاتی تے اجتماعی پدھراں توں اپنی پکڑ وچ لے کے ساڑوں حقیقت دی گھنڈ لکھن دل سے جاندی ہے۔ اتے ایس عمل وچ ساڑوں ایہہ احساس نہیں رہدا کہ شاعر کتھے شخصی تے کتھے کو غیر شخصی ہے۔ ایہو ای اودہ مقام ہے جتھے منیر نیازی دی وڈیائی مننی پیندی ہے۔ کتاب دی لکھائی چھپائی ودھیا ہے۔ عام پنجابی کتاباں نالوں دوجیری صحیح اظہار ورتی گئی ہے۔ آنج کتے کتے ایسے تھاں وی آجاندے تیں جتھے اکو شعر وچ اکو لفظ توں دو طراں لکھیا گیا ہے۔

ماہنامہ ادبیات چکوال (جہلم) سالانہ چنڈہ پچھ روپے اک پرچہ ۸۰ رانے

ملن داپتہ :- مینو مکتبہ ادبیات چکوال

رب بھلا کرے امروز لاہور دایاں دا۔ جیہاں سچ توں پہلاں ۱۹۵۲ء وچ پنجابی صفحہ چاؤ کیتا۔ ساڈے دیندیاں، دیندیاں ای دوجے اخباراں جیہی "مغربی پاکستان" "ہلال پاکستان" "آزاد" لاہور وغیرہ نے دی پنجابی لئی صفحے دکھ کرتے، اوہناں دی ریمہ تے ڈوہیاں جولائی ۱۹۵۲ء نوں ماہنامہ ادبیات نے دی ایہہ سلسلہ اربھیاتے رسالے وچ "پھول" دے سر لیکھ تھلے پنجابی نوں تھاں دتی۔ ایہہ صفحہ شروع کردیاں اوہناں ٹھیک لکھیا کہ "اب پنجابی کو نظر انداز کرنا ممکن نہیں رہا۔"

ایس ویلے ساڈے سامنے "ادبیات" دے جولائی، اگست تے ستمبر ۱۹۶۰ء وچ تن شمارے تیں، میں بھولیاں پئی ایہہ ایڈیٹریل شے جو کھے آدم دی گل ہے کہ اوہناں ادبی حلقیاں توں دودھ ریندیاں ہویاں دی اردو تے پنجابی شے پرسدھ ادیبان تے شاعراں دا تعاون حاصل کریا ہے۔ خاص کر کے پنجابی نوں تان منو بجائی۔ باقی صدیقی۔ شفقت تنویر مرزا، ماجد صدیقی، ضیاء الرحمن وغیرہ اتے مان لے، جیہڑے ادبیات نوں آچی پدھرا ادبی رسالہ بناون مچ سمجھ توں دودھ کے حصہ لیندے تیں۔

اک دو گلاں تینوں گھنٹکیاں میں جیہناں دا ذکر کرنا مناسب ہوئے گا، کچھ چیزاں اتے "پوٹوٹاری" لکھیا جاندا ہے۔ ایہہ گل ایڈی چنگی نہیں سگوں معیاری زبان توں دو جیہاں بولیاں توں دودھ رکھن والی گل ہے جیہراں کہ ساڑوں پتہ ہے۔ ہر زبان دیاں کچھ بولیاں ہوندیاں تیں جیکوں پنجابی دیاں ملتاں، پوٹوٹاری وغیرہ جوں جوں اک زبان ادبی پدھرتے آندی جاندی ہے۔ اوہ دے بھینڈار وچ بولیاں شے لفظ مل کے ادب توں وسیع کر دے رہندے تیں۔ اک دن ایہہ آجاندا ہے، جدوہ زبان ٹیکسالی ہو جاندی ہے تے اوہ دیاں بولیاں کھت وچ نہیں آوندیاں۔ پھر "اہل زبان" ونگوں سند ایہہ نہیں ہوندی کہ "میں آنج بولداں" سگوں جو ادبی زبان مروج ہووے گل کہہ۔ ساڑوں چاہیدا ہے پئی "مٹانی" پوٹوٹاری دوجوے نال تھلے چیزاں نہ چھاپیے۔

آنج وی دیکھیا جاوے تان پوٹوٹاری تے ادبی پنجابی وچ کوئی ایڈیٹر سارا فرق وی نہیں۔ جولائی ۱۹۶۰ء شے شمارے وچ باقی صدیقی جوں دی نظم "جدائی" تے ستمبر ۱۹۶۰ء شے شمارے وچ منظور عارف جوں گیت "نوں ٹوٹاری" لکھیا گیا ہے۔ دیکھین توں پتہ لگدا ہے پئی "نی" بمعنی دی تے "نیا" بمعنی دیا دے سوا ہور ایہناں دونوں چیزاں وچ کوئی ایہہ لفظ نہیں جیہڑا معیاری پنجابی وچ نہ ورتیا جاندا ہووے۔ بے ایہو ای گل لے تان کھپڑے پلون دی کہ ٹوڑا ہے۔ (باقی صفحہ ۵۵ پر)

حکیم ناصر نال اک شام

اگے تاں جد وی پنجابی زبان دانان کسے محفل وچ بیا جاندا سی، ناں ایہ آواز آوندی سی، چھوڑو جی اپہ تان گنواراں دی زبان لے۔ ایہدے وچ وی کوئی ایہنے اچھے خیال تے ڈونگے شکر دا اظہار کر سکدا اے۔ پر زمانہ بدل گیا کوئی دیر نہیں لگی۔ منافقت لے جھکڑ لکھن لے باوجود پنجابی لکھاریاں نے اپنا من نہ چھوڑیا تے لوکاں نوں احساس دوا کے بے پٹی اردو ساڈی قومی زبان اے تے پنجابی ساڈی مادری زبان لے۔ ایس پاروں ایہناں دونوں وچوں کسے نال دی لاتعلقی دا اظہار نہیں کیتا جاسکدا۔ ایہہ گل ہے وی ٹھیک۔ پنجابی ساڈے خون خیم وچ رچی ہوئی لے۔ جس دھرتی دا اسی ان اناج کھاندے آں۔ جس دھرتی لے اسی گیت گاندے آں۔ اوہی زبان نوں اسی اکھوں اوہی کس طرح کر سکدے آں۔ اتے اردو نوں اسی اپنا خون لے کے پروان کیتا اے۔ اوہی بول بال کیتا لے۔ تاں پھیرا ایہہ کس طراں ہو سکدا لے۔ پٹی اسی ایہناں وچوں اک نوں دکھانے دیتے تے دوجی نوں ہک نال لیتے۔

ہلے چوکھا چرہ نہیں مویا۔ جدہر مشاعرہ اک زبان ر پنجابی یاں اردو وچ ہو یا کر دا سی۔ پر لاہور لے سبھاں اک نویں رہیہ ڈوری تے شاعران نوں کھنکھ دتی پٹی۔ اوہ مشاعرے وچ بھالویں اردو وچ پڑھن یاں پنجابی وچ۔ لاہور دی بزم دے مشاعرے عام طور تے ٹاڈن نال وچ ہوندے نیں۔ اتے ایس بزم لے صدر جناب منظور احمد منظور (سیکرٹری پرنسپل کیمٹی لاہور) تے نائب صدر جناب جمیر جالندھری نیں ایہناں وچوں پہلے صاحب اردو لے تے دوسرے پنجابی لے شاعر نیں۔ لاہور دی بزم دی رہیہ تے ٹاڈیاں لاہور چھاؤنی لے کچھ سبھاں دی اک بزم دی نینہ رکھی، جیہدا ناں حلقہ تعمیر نو لے ایہدیاں بیٹھکاں مخصوص ہونڈیاں نیں اتے ایہدے وچ شرکت لئی گئے سنے سبھاں نوں سدا گلپا جاندا لے۔ جس فرشی محفل وچ مینوں شہریک جیون دا مان حاصل مویا۔ اوہدے پردھان جناب میرزا احمد ایم لے ہوری کس تے اختر ہاشمی ہمدان لے گھر مویا۔ محفل وچ شہریک سبھاں لے کچھ نال ایہہ نیں۔ فرحت زبیری، صفدر گوہر، عبدالکیم دقا، رازیوسفی میکش، اختر ہاشمی، شہباز ملک راجہ رسالو تے حکیم ناصر۔

اوڈرک اوہ موقع دی آگیا، جس پاروں ایہہ سخن اچ دی شام مناوان اکٹھے ہوئے سن۔ آج تاں حکیم ناصر ہمدان لے تعارف دی لور نہیں کیوں جوادہ ساریاں لے جانے پھلنے تے ہر من پیارے شاعر نیں۔ پر پھیر دی پردھان ہمدان لے طورتے تعارف کرایا تے اوہناں فن تے روشنی پائی۔ حکیم ہمدان نوں دعوت دین دی دیر سی کہ چاروں پاسیوں فرمائشاں شروع ہو گئیاں۔ اتفاق دی گل لے پٹی میں اوہناں لے نیڑے بیٹھا ساں تے میتھوں وی نہ رہیا گیا۔ میں وی رولا پتا پاتا۔ "اٹھ لکھ پندرہ بارے دا" "بھئی لودی تان بالال نوں دئی دی لے" اوہناں مینوں آرتا۔ میں پھیر دی

ڈٹیا رہیا۔ "ایہہ ڈٹیاں بالال لئی لوری لے" مجبور ہو کے پہل حکیم ناصر ہمدان لے توں کیتی۔ ایہہ نظم گئی داری پڑھی جا چکی لے۔ پر جدوی سنو۔ اک نواں ای سواد دیندی لے۔ ایہدے وچ حکیم ناصر ہمدان دا طنز اپنے جویں آتے لے، میں ایہ لوری" وچوں اک دو بند نقل کرنا چا ہوندا ساں پر اوہناں مینوں منہ کر دتا۔ تھی دیندے پٹی "لوری" والیاں علامتاں تے استعارے سامنے رکھ کے اوہناں موجودہ دور دی گل کس طراں کیتی لے۔

ایہدے مگن تے اک داری پھیر لے بند ہو گئے۔ لاہور دی سبیر ہڈا من فضل رہی لے "تھکھ" "سر مٹی کڑی"۔۔۔۔۔ فرمائشاں مگن وچ ای نہ آون (وکی ایہو جہا حافظہ خورے کتھوں لے آوندے نیں!)

سبھ توں پہلاں اوہناں "تھکھ" سنائی جیہدے کچھ شعر نیں۔ ایہدے وچ اوہناں دا فن امیر نال گھاں کر رہیا لے

لاہور دا ہی میں پنڈنوں جا رہیا ساں۔
 دوروں اک پہلی دسی پھلی ہوئی
 اوس پہلی دے بننے لے نال کر کے،
 اک ات مٹیاری سہی کھلی ہوئی،
 سامے کپڑے دووھیا رنگ اوہدا
 دودھ مکھناں لے نال پٹی ہوئی
 لکے وال اوہدے سونے وانگ لشکن
 اتوں دھپ سی والال وچ لئی ہوئی
 جیویں کسے نے دودھ وچ گھول کے تے،
 ڈوھلی والال تے سونے دی ڈلی ہوئی
 دھپے کھلی کھلی کلی مہس رہی سی۔
 لشک دنداں دی جوڑی پھلی ہوئی
 سچے موتیاں دی دوہری پال آتے
 نمکھی جیہی لالی جویں ملی ہوئی

ڈاک

ندیر سید دی (پندرہویں) پنجابی ادب دی تہاٹے خطے نال نال ای اڑ گیا اے جسنوں پڑھن والیاں تے دیکھن والیاں وی بڑا پسند کیتا اے۔ البتہ کجھ تھاں نما بیاں کوں چل ہوائی ٹھی اے۔ مثال سے عورتے ۵۲ صفحے تے۔ اکل علمی ہوری لہندے نیں " توہم پرست لوگ بھدے سن اٹھ " ایٹھے توہم پرست دی تھاں " دیہی " ہوندا تے بڑا چنگا سی! ایسے طراں اک صاحب لہندے نیں " آذان دی آواز " تے سکھیں جوہراں دا " روٹی پاون " دی ٹھکرا نہیں! ایس واسطے کہ اوہریہ خیال چ زبان روان تے چار ہونی چاہیدی اے۔ ایسے کہکے میزوں ہوروی کئی لفظاں دی درتوں نال اختلاف اے۔ مثلاً " پیر " جیہدا عام معنی پیرنا، گھومنا، جلیکھا اورکے چیزتوں پیرنے اور گھمانے شے معنی دی ادا کر اے۔ بعد تے بار بار دے معنی واسطے ایہدا مخصوص کر دینا چنگا نہیں گدا۔ پیر پیر، پیر پیر، پیر پیر، پیر پیر وغیرہ توں ایہدے اصل معنیال دی ڈاٹھی کجھ آجاندی اے۔ اگر بار بار۔ دوبارہ تے بعد دے معنیال کجھ کوئی لفظ پورا اے۔ تے اہے " پیر " جیہڑا صرف ایہو ای معنی ادا کردالے۔ اک ہور لفظ دی کتابت نال وی میں ڈاٹھا اختلاف کران اہے۔ اہے " بھاری، کھن، کھ، کھوکھ وغیرہ ایہناں دی جگہ تے رواں، چالوتے بول چال وچ بخاری۔ سخن سنے تے لٹھری ادا تے نیں، جہناں توں ڈاکٹر فقیر جوہراں وی اپنایا اے۔

اک مضمون " پنجاب تے ساڈن بجادوں " اشاعت صاحبزادہ سید نعیم الجھاری ۴۔ گرجا کھ روڈ۔ گوجرانوالہ واسطے گھل رہیاں۔ امید اے کہ پسند آدے گا۔

تے کسے اپنی اشاعت وچ ایہوں جگہ دے کے شکر گزار کردے۔ پرچے توں کجھ ہور زبان سناران دل دھیان دینا پایا اے۔ آج تے ایس پرچے نے کافی تھاں بنائی اے۔ چنگے بھلے مستون ایہدے وچ دیکھے جاسکے نیں۔ پر اوہ معیار جیہڑا اسی شرفی پنجاب سے رسالیاں وچ دیکھے اے۔ اوہ ہلے پیدا نہیں ہوسکیا۔ حالانکہ ایٹھے چنگے بھلے لکھن والے نیں۔ پر ایٹھے نے ایس زبان توں کھدے زبان ای نہیں بھجیا جاندا۔ ایہہ حالت اوں ویلے اے جیدوں ایس زبان دے خزانے وچ گوردانا نک۔ وارث تے ہور لکھاں میں جہناں دا مقابہ دینا دا کوئی ادیب شکل نال اکر سکدا اے۔۔۔ سندھ دے عوامی کوئی شاہ عبداللطیف بھٹائی دا ون ہر سال چڑے پیار دے نال منیا جاندا اے اوہھے تحقیقی تے تندی سوشل وی بن رہیا اے، پر پنجاب سے بھٹائی؛ نہیں کوئی بھٹائی اوہدے توں تارہ کیتے جاسکدے نیں۔ دی تیر دی کھڑکھا دی لے۔ اوہدے دل کسے ما دھیان ای نہیں۔ ایہہ گل کئی دیکھی اے

کہ وارث دی مقبولیت وچ ہر روز اضافہ ہو رہیا۔ پر ادبی قیروی جیہڑی حالت لے اہدے دلوں دیکھے کے رون آندا۔ کہ ایڈا وڈا شاعر جیہڑا نال ای کے محفل وچ جیٹن داسب بن سکدا اے، اوہدی قبر ایڈی بے وارث۔ کئی بیٹری گل لے۔

میزوں ایہدی خوشی اے کہ سندھی اپنے عظیم شاعر دا دن پورے رکھ رکھاؤ نال مناندے نیں۔ ایسراں پٹھان خوشحال خاں خشک تے رحمان بابا دا تے نینگالی ٹیکور تے نذرل دا ہور اہتمام دے نال منیا چاہیدا اے۔ پر پنجابی کیتھے نیں؟ اہے کہ دون اپنی تہذیب تے ادبی رکھوالی لئی باہر نکلن گے، جیدوں پانی سرتوں ٹکھ جائے گا۔ تہاڈی اپنے بدچھے وچ ایس ول وی دھیان دینا چاہیدا اے۔ ہور نہیں تے وارث دی تیر ای محفوظ ہو جائے۔ وارث ایڈی لئی بڑی دوروی گل اے۔ ایہدے واسطے ہمت تے جتن کرن والیاں دی لوڑ اے۔

پنجابی ادب کا پرچہ پہلی وار دی دیکھن توں ملیا۔ اوہ بھی کجھ نئی خبریں۔ پاکستان اندرون پنجابی بول دی ترقی لئی کئی پرچے نکلے نیں۔ کئی نکلے بند ہو گئے نیں۔ پر اس پرچے دی اپنی جیستی ترقی دیکھے کے میں حیران ہو گیا ہں۔ میں اس پرچے لئی دی کامیابی لئی اپناں دی سدھراں بھجواں ہاں۔ ایہ پرچہ دن دوئی رات جو گئی ترقی کرے۔ آندھے پرچے لئی میں اپنی کئی کتابچوں گا۔ پرچہ ہر نال دوستاں سرتال توں بھی پسند آیا اے۔

پرچہ تم سنگھ لہری (انڈیا)

عبدالواسط بٹ تے شفقت ملک مصری شاہ لاہور

حقیقہ بہ پڑچول

دو جی گل جیہڑی کرنا چاہندا ہوں جی ایڈیٹ پنجابی ادا دل ایڈا دھیان نہیں دیندے۔ اکو لفظ لئی کجھ طراں کجیا ہوندا اے۔ پیر " اڑنوں " دی ادا داتاں اکتا کوئی خیال نہیں رکھیا جاندا۔ ایہہ گل ٹیک لے جی گورکھی (پہم) تے سنکرت (۳) وچ ایہدے لئی دکھ صرف گھر سے گئے نیں۔ پر جید پانی توں " پانڑی " بن توں " بنڑ " لکھدے او تاں چانہی توں " چانہی " ای کجھیا جاندا۔ حالانکہ ایہدے دوہے توں " نر " لکھنا چاہیدا اے ایسے طراں کلک، کھن، سیانا، وغیرہ وغیرہ وچ ورتے گئے، توں دی وی ادا " نر " نال کرنی چاہیدی لے آج بہتر ایہ لے پئی دوجے پنجابی رسالیاں دی ادا ماگوں عام " ن " ای ایٹھے درتیا جاوے۔

پنجابی ادب لاہور

○
اچھی پدھروا
ماہنت ملہ

چیتا دل
چیف ایڈیٹر

• راجندر سنگھ بیدی

ایڈیٹرز - ایس سورن -

— سالانہ چندہ —

چھ روپے

اک پڑچہ

-/۸/-

○
پنجاب پائیاں دی مٹھی زبان مچ

نظماں تے غزلاں

دا مجموعہ

سجلا سوج

مُل: ۵/- روپے

پنجر ماہنامہ "پنجابی ادب" (پوسٹ بکس ۲۳۳) لاہور